

Народностниятъ образъ на неокупираната областъ отъ Западна Тракия

отъ

А. Сп. Разбойниковъ

Граници и общъ прегледъ на областъта.

Презъ 1941 г., когато победоноснитъ германски войски навлѣзоха и въ Зап. Тракия и предадоха на българскитъ административни и военни власти територията ѝ, частъ отъ тази територия остана непредадена. Това е надлъжната областъ на западъ отъ долното течение на р. Марица съ градоветъ Димотика, Софлу и Фере, която има широчина отъ 20 до 34 клм. и дължина 108—109 клм. Тази неокупирана областъ заема пространство около 2900 кв. клм., т. е. 33% отъ цѣлата територия на Западна Тракия. Последната, като „Междусъюзнишка Тракия“, бѣ подъ френско управление следъ договора въ Нюйи въ 1919 г., а бѣ нераздѣлна частъ отъ българската държавна територия до този договоръ. На изтокъ и северъ границитъ на неокупираната областъ сж ясно опредѣлени отъ течението на р. Марица, съ изключение при одринската гара Караагачъ, която, съ две села, е въ турски рѣце. На югъ границата е Бѣло море. Отъ Дедеагачъ до дѣсниа рѣкавъ на р. Марица има 13 клм., а границата е на около 5 клм. източно отъ града, следов. тя е по-близу до града, отколкото до дѣсното устие на рѣката. Западната граница е твърде ноопредѣлена и условна, тя върви по планинитъ западно отъ Фере и Софлу; западно отъ Димотика между българскитъ села Горно-Луково и Каяджикъ (последното е въ неокупираната областъ) стига Ньойската наша граница, която следва до р. Арда; оттукъ въ северна посока стига р. Марица до завоя ѝ югоизточно отъ Свиленградъ.

По отношение на своята повърхнина, неокупираната областъ заема долината на долна Марица, която е особено широка на югъ отъ Одринъ до морето, следъ това долнитъ течения на рѣкитъ Арда и Луда-рѣка (Казлъ-дели), хълмистата земя между Марица и притокътъ ѝ Арда, до вливането на последната, хълмистата земя на югъ отъ долна Арда до Марица и Луда рѣка, а сжщо заема и планински части отъ родопскитъ югоизточни крайни очертания. Три рѣки засѣгатъ областъта — голѣма Марица и значително уголѣменитъ въ долнитъ

си течения рѣки Арда и Луда-рѣка. Въ климатично отношение неокупираната западнотракийска областъ се характеризира съ сръдиземноморско влияние, което къмъ северъ отслабва. При Одринъ край Марица на защитни мѣста все още въ диво състояние расте смокината и дава плодъ, но къмъ Свиленградъ и Ивайловградъ се очертава вече ярко преходниятъ сръдиземноморски климатъ. Въ всѣки случай маслината, типичното сръдиземноморско растение, се среща само въ най-южнитѣ части на областта. Обаче, общо цѣлата неокупирана западнотракийска областъ се слави съ изобилното си и разнообразно земеделско плодородие и богатство. Рѣдки по тлъстина сж почвитѣ на Маричината долина и долинитѣ на Арда и Луда-рѣка. Посѣвитѣ бързо зрѣятъ и даватъ изобиленъ плодъ, а климатичнитѣ условия осигуряватъ по две родитби презъ годината. Тукъ е люлката на прочутитѣ пашкули „Одринска раса“.

Неокупираната областъ отъ Западна Тракия по своето положение и производство представя една преходна и несамостоятелна за себе си земя. Тя е тѣсно свързана съ земитѣ на западъ и на северъ отъ нея.

Населението на областта презъ Сръднитѣ вѣкове.

Поради преходното и кръстопжтно положение на неокупираната западнотракийска областъ, тя, въ миналото, имала крайно неспокойна сждба. Тая сждба много често е бивала свързвана ту съ събитията въ вътрешността на Балканския полуостровъ, ту съ тия въ Балканския югоизтокъ и дори Мала-Азия. Това се е отразявало и върху етнографския ѝ образъ. Сждбоносни за нашата областъ сж били събитията, които Източната империя е преживѣла презъ V, VI, и VII в. при „Великото преселение на народитѣ“. Българскитѣ славяни вече въ сръдата на VI в. се ширятъ и нападатъ до брѣговетѣ на Бѣло море, обсаждатъ и превзематъ дори крепоститѣ на империята, какъвто е случая съ крепостта Топиръ на лѣвия брѣгъ на долна Места близу до морето. Рускиятъ ученъ Т. Успенски дори приема, че още въ сръдата на тоя вѣкъ българскитѣ славяни се установили до брѣга на Бѣло море около долна Марица и до долна Места. Обаче установяването на българскитѣ славяни, вече като мѣстни жители, е безспорно къмъ сръдата на първата половина на VII в. около Одринъ и край долна Марица до Бѣло море, т. е. въ Западна Тракия и въ интересуващата ни неокупирана западнотракийска областъ.¹⁾ Византийскитѣ автори отъ онова време, както и по-къснитѣ

¹⁾ Вж. Д-ръ Ив. Дуйчевъ — Балканскиятъ югоизтокъ презъ първата половина на VI в. (Бѣломорски прегледъ, кн. I 1942, стр. 229 и след.), където е посочена и обширната литература по въпроса.

лѣтописци и историци, ни даватъ достатъчно сведения за българославянското население на областта, което е замѣстило мѣстното старо тракийско население. Българославянското население още отъ онова време е оставило следи и въ мѣстната топонимия: името на днешното село Черменъ до р. Марица, старинно Черномѣнъ (Черномѣнъ); крепостта или мѣстото Топлица (Τοπλιζος) близу до Черменъ и до Одринъ, пакъ на р. Марица, спомената отъ двама византийски автори въ срѣдата на XI в.¹⁾ Много села съ български имена има изброени въ срѣдата на XII в. въ Устава на Ференския мѣнастиръ Космосотира (Свѣтоспасение), като Дълбочани, Бранища, Ново село, Драговища, Черникъ, Цехово, Чиче, Бачиня и др., името „Марица“, вмѣсто гръкоримското „Хебрусъ“ на рѣката — и то следъ толкова събития и при заробена България, понеже уставътъ, на гръцки писанъ, е отъ 1152 г.: даденъ е отъ севастократора Исакъ Комненъ, чичо на императора Мануила I Комненъ, на основанието отъ него мѣнастиръ²⁾. Всички тия села сж били край долна Марица, т. е. въ интересуващата ни област, което показва, че и тогава тя е била населена съ българи. За българското население навжтре въ Родопитѣ ни говори и византийскиятъ историкъ въ срѣдата на XIII в. Георги Акрополита, който сжщо споменува рѣката съ името „Марица“. Споредъ него това население било тайно враждебно на византийцитѣ и на драго сърдце доброволно преминавало на страната на едноплеменниците си и предавало крепоститѣ. А презъ сжщото време никейскиятъ императоръ Т. Ласкарисъ се установилъ въ Димотика, оставилъ значителни войски за охрана на града и за борба срещу българитѣ, като заповѣдалъ на пълководцитѣ си всѣкакъ да избѣгватъ сблъскания съ българитѣ, дори ако последнитѣ нахлуятъ въ окупираниотъ отъ тѣхъ земи.³⁾ Известно е сжщо, че въ 1342 г. селянитѣ отъ околноститѣ на Фере подпомагали борбата срещу Кантакузина и той не можалъ да превземе крепостта. „При устието на р. Марица българскиятъ елементъ, и то въ старитѣ села, чието основание не се помни, достига дори до морето, до Еносъ, до развалинитѣ на Траянополъ и до Фере“ . . . казва проф. К. Иречекъ⁴⁾.

Изобщо българитѣ сж били презъ цѣлото срѣдновѣковие населението на неокупираната западнотракийска област, въпрѣки, че тая област не много продължително време, а само при малко и кратковремени случаи, да е била подъ българска политическа власть; по-дълго време тя е била подъ византий-

¹⁾ В. Н. Златарски, Ист. на бълг. държава презъ срѣднитѣ вѣкове, т. II стр. 105, София, 1934.

²⁾ Уставътъ е обнародванъ въ Изв. Русскаго Археол. Инст. въ Константинополѣ, т. XIII, 1908 г.

³⁾ В. Н. Златарски, ц. съч. т. III стр. 447—449, 456.

⁴⁾ Д-ръ К. Иречекъ. Княжество България, ч. II, Пятувания по България, Пловдивъ 1899, стр. 397.

ска власт. Византийско гръцко население и изобщо разни колонисти изъ М.-Азия е имало само въ крепостнитѣ градове, като Одринъ и Димотика, които лесно и по стратегически причини често сж били докарвани и, при това положение, не можемъ да отречемъ етнографското влияние на близкия азиатски изтокъ. Въ всѣки случай българскитѣ славяни още презъ VI и VII в. сж възприели непосредствено отъ мѣстнитѣ траки името на града Одринъ, за да го наричаме ние и до день днешенъ така, а не сж възприели римското или византийското му име „Адрианополисъ“, както такъвъ е случая и съ гр. Пловдивъ. Това показва тѣхната многобройност и тукъ къмъ долна Марица, както по срѣдна Марица. А тѣ сж дали българско име и на гр. Димотика, който въ нѣкои наши срѣдновѣковни паметници носи името Мотикъ (Сказание на пророка Исая отъ XI в.).

Обаче, българскитѣ славяни, по после наречени само българи, настанени окончателно още въ срѣдата на първата половина на VII в. въ крайморската областъ отъ долна Марица до Места и на северъ въ планинитѣ, още отъ начало представяли опасностъ за единството на Византия; тѣ се настанили на сухоземния пѣтъ отъ Цариградъ за Солунъ, като съ това станали и господари на тоя пѣтъ. Византийскитѣ политики и стратежи твърде отъ рано трѣбвало да взематъ мѣрки. Ето защо въ срѣдата на VII в., скоро следъ окончателното пославянчване на Балканския п-овъ и неговия югоизтокъ до моретата Мраморно и Бѣло, византийскиятъ императоръ се решилъ да предприеме походъ и да свърже наново по сухо Цариградъ съ Солунъ. Византийскитѣ войски минали все край брѣга на морето поддържани отъ флотата, за да отвоюватъ изгубената областъ, подчинили българославянското ѝ население и стигнали Солунъ. За да държатъ въ подчинение това население, тѣ сж го разрѣдили, като изселили въ Мала-Азия голѣма частъ отъ него. Това е първото по редъ изгонване на българско население отъ тази областъ и изобщо отъ Бѣломорието, като византийцитѣ едновременно сж подпомагали чрезъ островна колонизация запазенитѣ отчасти на брѣга крайморски градове. Но несигурно е било подчинението на крайбрѣжието още дълго време, защото отъ планинитѣ се спущали постоянно нови притоци българославянски маси, които запълвали мѣстата на отвлѣченитѣ — край Бѣло море и долна Марица, до Мраморно море. А презъ третата четвъртъ на сжщия VII в. чрезъ походъ отъ Цариградъ за Одринъ и Пловдивъ е трѣбвало да се отвоюва и областъта по на северъ отъ южнитѣ морета. Но въ 688 г., при императора Юстинианъ II, имаме второ по редъ задигане на български славяни отъ бѣломорскитѣ земи и изселването имъ пакъ въ Мала-Азия. Обаче, въ крайнитѣ на южнитѣ Родопи, когато императорътъ се връщаль отъ Солунъ, той едва се спасилъ и не билъ плененъ отъ първо-българитѣ,

които били нахлули чакъ до тука и съ това сж кръстили съ българското име мѣстнитѣ славяни. Споредъ проф. П. Мутафчиевъ, това и било последното голѣмо дѣло на Испериха¹⁾. Въ 761 г. императоръ Конст. Копронимъ е задигналъ 208,000 души български славяни отъ областта на северъ отъ Одринъ, по срѣдна и долна Тунджа, и ги изселилъ въ М.-Азия. Не ни сж оставени сведения за задигане и изселване на български славяни отъ земитѣ на днешна Източна Тракия, но това се подразбира. Византийската политика е била ясно опредѣлена по отношение земитѣ около Одринъ и на югъ до дветѣ морета — да изселва и съ това да отслабва българското население. Обаче неокупираната западно-тракийска област на западъ отъ долна Марици, която въ случая ни интересува, си е оставала гжсто населена отъ българско население презъ течение на цѣлото срѣдновѣковие. Въ градоветѣ Одринъ и Димотика това население е било излагано на силна асимилация, т. е. на погърчване. Но и въ тия градове се е запазвала една българска партия, едно течение за привързаностъ къмъ българския народъ и държава, което виждаме, напр. за Одринъ при царь Самуила, да се проявява. А що се касае за селското население въ областта, то си е оставало привързано къмъ българщината чрезъ езика си, чрезъ бита си и съзнанието си. За него говори, както казахме по-горе, византийскиятъ военачалникъ и историкъ въ срѣдата на XIII в. Г. Акрополита, взиманитѣ мѣрки въ Димотика презъ сжщия вѣкъ отъ императора Т. Ласкарисъ, както и подкрепата, която мѣстното българско население даде презъ срѣдата на XIV в. на Момчила и създаването отъ него на самостоятелно българско деспотство (княжество).

Опустошение на областта при турското завоевание и образуване на нови български селища.

Основна промѣна въ народностния образъ на неокупираната западнотракийска област настъпи при турското завоевание, въ края на XIV в. и въ началото на XV в. Завоеванието се е предшествовало отъ опустошения, грабежи и отвлечения. То е било небивало кърваво. Димотика е станала европейска столица на държавата до превземането на Одринъ (1371 г.). Областта на югъ отъ Димотика е била наново опустошена следъ битката при Черномънъ, когато турцитѣ нахлули въ Фломорието и къмъ Македония. И ние имаме картината на областта, или по-точно на източната ѣ часть, дадена ни отъ френския рицаръ и пътешественикъ Бертрандонъ де ла Брокериеръ. Въ 1433 г. той е пропжтувалъ нашата област веднажъ отъ северъ къмъ югъ, но само отъ Одринъ до Димо-

¹⁾ Петъръ Мутафчиевъ, История на българския народъ, т. I 1943, стр. 108 и следв.

тика, и втори пжть изцѣло отъ югъ къмъ северъ, т. е. отъ сегашното село Дервентъ (до Дедеагачъ) презъ Траянополисъ-Фере-Димотика-Одринъ все западно отъ р. Марица. Брокьеръ говори, че Одринъ билъ голѣмъ и населенъ градъ, но на югъ чакъ до Димотика той е миналъ само презъ едно, изглежда, малко село, понеже не му споменува името и населението. Това ще да е селото Елъ-Бургасъ, населено вѣроятно само съ малко турци. Изглежда, че Брокьеръ при първото си пжтуване се е страхувалъ да замине направо на югъ отъ Димотика за Гюмурджина презъ планинитѣ, населени съ българи, затова отъ Димотика миналъ Марица — за Ипсала и Еносъ, безъ да срещне друго селище, което говори сжщо за безлюдността на страната източно отъ долна Марица. На връщане отъ Гюмурджина за Одринъ, понеже султантъ идвалъ следъ него, той, съ групата си, е билъ по-решителенъ и миналъ презъ планинитѣ по посочения по-горе пжтъ. Въ планинитѣ и горитѣ, казва той за земитѣ около послешнитѣ тукъ български села Дервентъ, Доганъ-Хисаръ и др., живѣятъ „лоши хора и убийци“, а това е било именно неспокойното още и несигурно българско планинско население въ областта. Брокьеръ до Димотика не споменува никакви селища освенъ Траянополъ, въ който имало „малко хора“ и Фере (Вира), населено съ турци и гърци. Димотика въ крепостта е имала около 400 кжци¹⁾. Всичко тава показва; колко обезлюдена е била презъ първата половина на XV в. сегашната неокупирана западнотракийска област, но предимно въ източния си равниненъ поясъ все край Марица. Градъ Софлу не е сжществувалъ, както и множеството послешни села на пжтя Фере—Одринъ. Обаче въ западнитѣ си планински и гористи части тя продължавала да бжде населена отъ планинци-българи, живущи въ разпрѣснати селища, неспокойни и привидно или по неволя подчинени. Другиятъ фактъ е, че въ нѣкои пунктове, главно въ нѣколкото градове като Траянополъ, Фере, Димотика, Одринъ и въ едно село вече е имало новъ етнически елементъ — турци, макаръ още твърде малочисленъ.

Презъ втората половина на XV в. и първата половина на XVI в. е настъпило ново положение въ народностния образъ на областта. Българското население се е поуспокоило и увеличило, то е създадо и трайни свои селища вече по на югъ и по на изтокъ въ областта. Издигнало се е и се развило още презъ втората половина на XV в. като дервенджийско селото Дервентъ на северъ отъ Дедеагачъ, сжщо селата Гол. Дервентъ, съ многобройнитѣ си колиби, и Малкъ Дервентъ; установили се сжщо следъ това селата Доганъ-Хисаръ, Тахтаджикъ и

¹⁾ Le Voyage d'Outremer de Bertrandon de la Broquière, publié et annoté par Ch. Scheffer, Paris 1892, стр. 171 и следв.; въ Recueil de voyages et de documents pour servir à l'histoire de la géographie, depuis le XIIIe e jusqu'à la fin du XVIe e siècle.

др. въ планинитѣ и горитѣ чакъ до Арда и Марица, наистина всички извънъ неокупираната днешна западнотракийска област, но все непосредствено край нея на западъ и най-стари, все съ мѣстно сръдновѣковно българско население. Създали се и се оформили сѣщо и селата, сега намиращи се въ самата неокупирана област, Домузь-дере, Чамеренъ, Пишманкьой, Кутруджа, Муката, Януренъ, Каяджикъ, Крушево, Башклисе, Караклисе и др. Много други села сѣ изпитали тукъ презъ XVII в. ужаситѣ на помохамеданчванията и потурчванията, или сѣ били разорени и разпрѣснати. Презъ втората половина на XVII в. и презъ XVIII в. мѣстното българско население се предвижило още по на изтокъ, като създадо нови трайни села до долината на р. Марица: Лъджакьой, Голѣмъ-вакѣфъ, Балъкьой, Турбалъкьой и други на северъ. Последнитѣ създадени български села сѣ въ долината на р. Марица — като Мерхамли, Теке и др. Въ всѣки случай опустошената и обезлюдена частъ на областта при турското завоевание, както ни я представя и Брокиеръ, представляваща *Tabula rasa* въ поселищно отношение, до XVIII в. е била залѣта отъ съседното българско планинско население, което я е населило, макаръ не толкова гъсто. Поради тази причина българското население въ неокупираната западнотракийска област, по произходъ, по езикъ и битъ е представлявало винаги нераздѣлна частъ отъ родопската българска планинска група, както това е било и въ сръднитѣ вѣкове. Проф. Л. Милетичъ при обиколкитѣ си изъ областта въ 1913 г. често пѣти споменава за мѣстното население, че то е отъ родопски или рупски произходъ („сой“), че езикътъ му принадлежи къмъ „рупския говоръ“ (Разорението на трак. българи презъ 1913 г. Изд. на Б. А. Н., София, 1918). Наистина ние нѣмаме писмени паметници, които да ни говорятъ за миналото на селищата въ областта, защото тѣхъ бихме намѣрили само въ недостѣпнитѣ още турски държавни архиви, обаче фактътъ си е на лице, че българското население рано се е разлѣло изъ цѣлата област отъ неизчерпаемитѣ родопски извори на здрава българщина.

Гръцката колонизация въ ново време, погърчване на голѣма частъ на българитѣ, парпанковци.

Но презъ XVI в. се срѣща вече единъ новъ, дошелъ отъ другаде етнически елементъ въ селата — гърцитѣ, които преди това и презъ сръднитѣ вѣкове никога като селско население тукъ не сѣ сѣществували, т. е. не ги е имало, а само от време навреме сѣ били довеждани и заселвани като колонисти въ градоветѣ Одринъ, Димотика, малко въ Фере, а сѣщо и въ Траянополъ, който билъ, впрочемъ, разоренъ въ края на сръднитѣ вѣкове. Въ единъ турски документъ за Черменския вакѣфъ отъ 1562 г. (вж. сп. Заветъ, февр. 1942 г., София), по-

край многото български села, сж изброени и селата Карабаа, Бешъ-тепе и Яйляджикъ, които сж гръцки. Въ съседство съ тѣхъ е друго, но вече погърчено село Гьолджукъ, на което се знае старото българско име „Бара“ или „Барата“, както си го наричатъ съседнитѣ българци отъ селата Юбруеренъ и Деведере. Споредъ запазеното предание у нѣкогашното свиленградско турско население и всрѣдъ българитѣ, с. Карабаа е било образувано отъ докарани гърци изъ Мала-Азия въ началото на XVI в., за да вадятъ и носятъ камънитѣ за строящия се тогава отъ Мустафа паша камененъ свиленградски мостъ на р. Марица. Тия гръцки села не сж въ неокупираната областъ, но сж на западъ, близу до нея. Въ всѣки случай преданието ги посочва като произходящи отъ Мала-Азия. Гръцки села преди войнитѣ (1912 г.) ние намирахме и на югъ, въ пространството между Ивайловградъ и Одринъ (до р. Марица), на югъ въ Димотишко и още пд на югъ въ Софлийско, но не и до Бѣло море. За гръцко население въ селата никога преди това не се е говорило въ областъта и, което е особено важно, то не е могло да бжде и въ връзка съ никакво гръцко население навжтре въ планинскитѣ разклонения на Родопитѣ, както е случая съ българското население, защото тамъ въ вжтрешността сжщо никога не е имало гръцко население презъ цѣлитѣ срѣдни вѣкове, презъ новитѣ вѣкове и до последно време. А го е нѣмало и на изтокъ отъ р. Марица изъ равнината презъ XV в., съгласно свидетелствуването на Брокиера. При това положение ние трѣбва да приемемъ една начална гръцка колонизация презъ XVI в. въ областъта, главно западно отъ Одринъ и въ Димотишко, на малоазийски гърци¹⁾. Трѣбва да признаемъ, че научно гръцкото население въ тоя край не е било до сега проучено нито отъ чужди изследователи, нито отъ наши, поради невъзможность. Обаче, отъ малкото проучвания и отъ срещането често на имена като „арнаутъ-къой“, и то на нѣколко мѣста, и наличностьта на истински православни преселници отъ албански произходъ („арнаути“) на изтокъ или около долна Марица, можемъ да приемемъ, че тукъ сж били докарани отъ турцитѣ и заселени колонисти „гърци“ не само отъ малоазийски произходъ, а и отъ албански, а може би малко и отъ предѣлитѣ на старитѣ северни земи на Гърция въ съседство съ албанцитѣ. Установено е сжщо презъ последнитѣ години преди войнитѣ (1912 г.), че въ градоветѣ и селата на областъта нѣмаше гърци произходящи отъ островитѣ, освенъ нѣкое-друго семейство въ Димотика или Софлу. Но тия спорадични гръцки гнѣзда, както

¹⁾ Подобно явление имаме и съ арменското население въ Одринъ и изобщо въ Одринско, които произхождаха отъ Мала-Азия. Специаляс за одринскитѣ арменци се разправяше, че голѣма частъ отъ тѣхъ като желѣзари сж били заселени въ града при строежа на джаминитѣ, като се посочваше и джамията султанъ Селимъ (XVI в.).

ще видимъ по-нататкъ, сж изиграли нѣкжде въ областъта голѣма роля за погърчване на заселени въ тѣхъ българи или за погърчването на цѣли български съседни села.

Кога, прочее, ще да сж дошли въ по-голѣмо количество тия гърци и албанци колонисти въ нашата областъ, освенъ презъ XVI в. малоазиатскитѣ колонисти? Вѣроятно това е било презъ XVII в. преди помохамеданчванятия на голѣма часть отъ мѣстното въ областъта българско население, като мѣрка отъ страна на турската власть българското население да се ослаби, преди да се предприеме втората мѣрка — помохамеданчването. Именно при помохамеданчването много български селяни се приютили между гръцкитѣ колонистки села за спасение и последователно се погърчили, а и нѣкои цѣли села се свързали по-здраво съ гръцката духовна власть и така и тѣ се погърчили. Обмислена и умѣло ржководена политика е била на патриаршията да покровителствува, да привлича и погърчва. Но погърчването на български села въ областъта именно е продължавало презъ XVIII и XIX в. Г. Кертевъ, който въ 1885 г. е билъ учителъ въ Одринъ, посочва, че погърчването е започнало системно да се провежда презъ втората половина на XVIII в. (сп. Заветъ 15—31, I, 1938, стр. 3). Това е въ съгласие съ общоприетото мнение, че презъ втората половина на XVIII в. цариградската патриаршия е започнала и системното унищожаване и горене на запазенитѣ въ църквитѣ български старославянски книги. Гръцката патриаршия, респ. гръцкитѣ владици, е представлявала предъ турската власть християнското население, особено презъ XVIII и XIX в., когато е станала силна, признавала я и властѣта, и съзнателно запровеждала своята мисия. Но тази патриаршия е давала защита само на това християнско население, което ѝ се предавало въ духовно владение, както е станало съ българското население презъ казанитѣ вѣкове — XVIII и XIX. Презъ XIX в. погърчването особено се е засилило чрезъ духовенството водено отъ епископскитѣ катедри въ Одринъ, Димотика, Ивайловградъ (Ортакъой) и Софлу. Тѣзи три града бѣха фанатичнитѣ срѣдища на елинизма за областъта. Отъ друга страна надъ българщината въ неокупираната западнотракийска областъ упражниха вредно влияние и външни причини. На нея се нанесе новъ ударъ и се засили погърчването съ преследванията на българитѣ следъ срѣдногорското възстание, когато българитѣ публично били бесени въ Одринъ и българското име е носѣло опасности, било е гонено и преследвано. А руската окупация въ 1878 г., която бѣ се прострѣла точно върху интересувашата ни областъ до Дедеагачъ, но не и на западъ отъ нея, последвана следъ това съ оттегляне на рускитѣ войски, се отрази пагубно за българското население въ Димотишко, Софлийско, Караагачко (Одринско) и Свиленградско: следъ рускитѣ войски тръгнаха български бѣжанци. Ще спомена само

за Балъкой при Фере, отъ което сж избѣгали 301 български семейства (вж. Хр. Н. Гандевъ, Архивъ за поселищни проучвания, г. I, кн. I, 1938). А се увлѣкоха следъ рускитѣ войски и се изселиха въ България и погърчени българи отъ Димотишко и Одринско. Изобщо следъ 1878 год. омаломощаването на българщината въ областта и засилването на гърцизма се провеждаше съзнателно и при съдействието на турската власт, която тукъ изпитваше страхъ отъ непосредственото съседство на българската държава.

Дори до войнитѣ (1912/13 г.) гръцкото население въ областта се представяше въ една хетерогенна маса, съ всички признаци на лицсваще единство. Това население въ грамамадната си частъ се представяше за внимателния наблюдател въ подобна свѣтлина на погърченостъ или елинизация чакъ до 1919 г.¹⁾ Като започнемъ и вървимъ отъ югъ къмъ северъ въ неокупираната западнотракийска област, първото „гръцко“ село е Урумджикъ. Въ сжщностъ това бѣ едно гръкоманско село съ наполовина още български езикъ въ 1912 г., когато войскитѣ на Яверъ паша, при отстъплението си, бѣха го изцѣло изгорили. А въ 1913 г. следъ Междусъюзническата война то се изсели нѣкъде въ южна Македония²⁾. Пò на северъ, около Фере, нѣмаше гръцки села. Гърцитѣ се явяваха въ гр. Софлу и въ всичко три села въ околията му — Каваджикъ, Пашмакчи и Кара-бунаръ. Въ сжщностъ само въ Пашмакчи имаше малко и, изглежда, по-истински гърци, заселени тукъ може би презъ XVIII в., но силно примѣсени съ погърчени българи, а Каваджикъ и Карабунаръ до 1878 г. сж били още полу-погърчени. Въ Софлу имаше само нѣколко семейства ново-дошли гърци и цинцари, но най-виднитѣ семейства бѣха погърчени българи, както и масата отъ населението, като си знаеха и произхода отъ съседнитѣ български села³⁾. А другото село въ околията, Чамкъой, бѣ съ полупогърчено население дори до 1912 г. На северъ отъ Софлу, въ Димотишка околия, идва гръцкото село, съ явни примѣси отъ погърчени българи, Салтжкъой (българитѣ го наричаха Салтиково), и пò на северъ отъ Димотика следваха вече колонисткитѣ по-чисти гръцки села или съ албански примѣси, или нѣкои може би изцѣло погърчени албанци: Токмакъкой, Чалкъкой, Емлединъ, Карлъкой. Въ Кулели-Бургасъ и въ Ташчи-Арнаутъ-къой гърцитѣ сжщо бѣха погърчени или гърчеющи се албанци, каквито

¹⁾ Въ 1918 г. имашъ случай да обикалямъ въ Димотишка и Одринска (Караагачка) околия. Твърде интересни нѣща ми съобщаваха нѣкои секретарь бирянци. Дълга много сведения на Пан. Христовъ, секр. биряникъ въ с. Карабунаръ (Димотишко), родомъ отъ съседното село Караклисе.

²⁾ Село Урумджикъ е основано отъ преселници българи изъ Доганъ-Хисаръ, Балъкой, Техтаджикъ и др. (Ст. Н. Шишковъ, Тракия преди и следъ европ. война, Пловдивъ, 1922, стр. 118).

³⁾ Ст. Н. Шишковъ, Тракия преди и следъ европ. война, Пловдивъ. 1922, стр. 58.

ги имаше и на изтокъ отъ р. Марица. Изобщо тази група почисти гръцки села или отъ гръко-албански произходъ ще на-река първа група села.

Но особено мѣсто тукъ около Димотика заематъ погръченитѣ български села Мандра, Карабейли, Чаушли, Пранга, Киречкьой, Карабунаръ, Акбунаръ, Кадъкьой, Чобанли, Казълджикьой, Кулакли, Булгаркьой, Куруджикьой, Пазарли, Кападжикьой, Джамбазларъ. Гръцкиятъ имъ езикъ е по-грубъ, изговарятъ *ш* вмѣсто *с* (напр. калишпера, китакши и т. н.) и поради това биваха подигравани отъ истинскитѣ гърци. Напр. с. Мандра, най южното между Димотика и Софлу, е било спирка край Марица за саловетѣ и чатмитѣ (композиции изцѣло отъ дървенъ строителенъ материалъ) и презъ първата половина на XIX в. е било още изцѣло българско: стариятъ гемиджия дѣдо Лечо отъ с. Злати-долъ (с. Търново) имаше роднини въ това село, които въ 1918 г. носѣха сѣщото родово име. То, както и с. Киречкьой, въ 1878 г. сѣ посочени наполовина съ българско население, а Карабейли, Чаушли и Булгаркьой — съ българско население. Въ гореизброенитѣ погръчени български села до 1920 г. старитѣ все още говорѣха и български езикъ, бѣха запазени български лични и родови имена като Велика, Вълчо, Недю, Мира, Драгневци, Мълчанови, Дрѣнковци, Бъчварови, Църневи и т. н. и мнозина посочваха произхода си отъ планинскитѣ български родопски села на западъ. Интересно е, че нѣкои сѣмейства въ с. Казълджикьой посочваха произхода си отъ гр. „Дрѣново“, въ Ст. планина, а името на селото е турски преводъ на тая дума. Българскиятъ езикъ въ едни села бѣ повече запазенъ, а въ други много малко, разбира се, говорѣше се отъ възрастнитѣ или много старитѣ, особено отъ женитѣ, или бѣха запазени български думи или изрази. Напр. въ с. Кулакли и с. Акбунаръ, които минаваха за гръцки и никой не се съмняваше въ тази имъ принадлежностъ, всички стари мъже и жени говорѣха хубаво български езикъ. Изобщо погръчената втора група села се отличавахе и по носия, битѣ и култура отъ другитѣ гръцки села, тѣ образваха общъ типъ: мъжетѣ носѣха повече бѣло вълнени чалми, дълги сини гащи, женитѣ — съ по-къси сукмани и съ юркове, двороветѣ и къщитѣ имъ бѣха по-неуредени. Източнитѣ села отъ тази група имаха носия като българитѣ въ Рункюпрійско, отвъдъ Марица. А първата група гръцки села по носия, хора и уреденостъ на къщитѣ приличаха на албанцитѣ въ с. Мандрица (Ивайловградско). Селото Булгаркьой, подъ влияние на близкия градъ Димотика, сѣщо се отличавахе съ уредеността си и по носия се приближаваше до селата отъ първата група, обаче всички си признаваха, че селото е образувано отъ български овчари, които тукъ първоначално сѣ имали къщлитѣ си, но малко стари хора още говорѣха и български езикъ.

А най-интересното е, че гърцитѣ отъ Одринъ, Димотика, па и въ Софлу, както и гърцитѣ отъ първата група гръцки села, наричаха гърцитѣ отъ втората група, т. е. погърченитѣ или гърчеюцитѣ се българи, съ обидното за последнитѣ име „парапанко“. Съ името „парапанко“ или „парапанковци“ ги наричаше и мѣстното българско население. Това подигравателно или презрително наименование, давано на погърченитѣ българи, за истинскитѣ или за считащитѣ себе си чисти гърци имаше равнозначущо съдържание съ „кондрокефало“, т. е. „дебелоглавецъ“, както изобщо обичатъ да ни наричатъ гърцитѣ. Етимологията на тая дума е гръцка: Παπαπανο, παπαπανσιος, т. е. повече, което е повече отъ нуждното. Въ случая тя означава по-голѣмъ, който се голѣми, оттукъ съ значение на „голѣмцитѣ“ или „парвенюта“. Думата „парапанко“ или „парапанковци“ има обсега отъ Бѣло море на северъ вкл. Свиленградска и Одринска околия, типична е за означаване на по-долна категория „гърци“, т. е. за погърченитѣ българи на неокупираната западнотракийска област (вж. Парапанковци, сп. Заветъ, април 1941 г., София). Така щото прави ще бждемъ, като отдѣлимъ погърченитѣ българи съ името парапанковци отъ другитѣ гърци въ областта, които сж отъ гръцки или албански произходъ. Въ околията е гагаузкото село Инджесъ, винаги погрѣшно посочвано за „гръцко“. Това бѣха български гагаузи или по-точно „огагаузени българи“, които сами се наричаха българи, но отъ българското бѣха имъ останали коледарскитѣ пѣсни, имената и нѣкои изрази, като „Ела, Боже, поможи“. Говорѣха само турски и се родѣха съ българогагаузкото село Каракасъмъ, отвждъ Марица. Въ околията си оставаха голѣмитѣ запазени чисто български села Башклисе, Караклисе, Крушево. Интересъ възбуждатъ имената имъ. На западъ, въ наша територия отъ 1912 г., има и турско село (по-точно казълбашко село) на име Караклисе.

По-насеверъ отъ Димотишката околия въ неокупираната западнотракийска област е Караагачката (Одринската) околия. При изучаване „гърцитѣ“ въ нея и тукъ откриваме това твърде интересно положение въ етническо отношение за населението. За с. Демирдешъ Г. Кертевъ пише, че въ 1885 г. се изненадалъ сутринъта на Рождество Христово отъ пѣснитѣ „Ой Коледо, мой Коледо“, сжщо „Слънцето либи Мария, либи я, а не вижда я“. Въ селото и до последно време всрѣдъ старитѣ бѣ запазенъ българския езикъ. Наистина, то е до одринската гара Караагачъ и не спада въ неокупираната област, а е въ турска територия, но населението му се е прехвърлило отсамъ, въ неокупираната област още въ 1923 г. следъ Лозанския договоръ. Село Марашъ цѣлото, малки и голѣми, си говорѣше български езикъ, макаръ да бѣ подъ патриаршията. На западъ въ Караагачка околия имаше вече проявени български села. Изобщо въ тая околия, както и въ частитѣ отъ

нѣкогашната Свиленградска и Ортакьойска околия, които сега сѣ въ неокупираната област и влизатъ въ Караагачката околия, като по-чисти грѣцки села се посочваха само Чорекьой, Дуджаросъ (смѣсени съ турци), сѣщо с. Боснакьой, което обаче отъ 1923 г. е въ турска територия. Твърде интересно е, че въ с. Чорекьой на разгорѣлата се жарава казваха „жаръ“, както въ парпанковскитѣ села, а сѣщо се срещаха изрази като: „са лепка иртесъ кундами“, т. е. какво си се залепилъ като лепка за мене („лепка“ е особена трева, която лесно се лепи о дрехитѣ ни). И тѣхъ трѣбва да считаме за погърчени. Т. Карайововъ взима населението на с. Боснакьой за българи патриаршисти. Друго интересно явление тукъ представляваха турски говорящитѣ българи християни, които наричаме съ името „гагаузи“. Тѣ обаче признаваха патриаршията и грѣцкитѣ свещеници и учители бѣха имъ наложили значително да си служатъ и съ грѣцкия езикъ. Такива бѣха селата Доганджа, Татаркьой и на югъ, въ Димотишка околия, с. Пазарли. На изтокъ отъ Марица имаше много подобни „огагаузени“ българи, но тѣ бѣха възприели само грѣцкитѣ поздравии. Това бѣха българи настанени нѣкога между турцитѣ или въ турскитѣ чифлици. Други безспорни български християнски села тукъ сѣ (следъ посоченитѣ Демирдешъ и Марашъ) Чаушкьой, Бухкьой, Еникьой, Саръхадъръ, Саръяръ, Ефремкьой, Хумарли, Делиелесъ, Испитли, Кадъкьой, Караагачъ при Черменъ, на нѣкоя отъ които още въ 1920 г. населението изцѣло избѣга въ България. Българското население въ околията, както това видѣхме за Софлийско и Димотишко, много се е разрѣдило отъ изселването на българи още въ 1878 г. Изчезнали сѣ изцѣло селата Епчели, Кулакличифликъ, Ениджекьой, а отъ други е изчезнало българското население или е намалѣло: Доганджа, Иноглу, Омурбей, Балдъркьой. При това положение останалото по мѣстата си българско население между Одринъ, Ортакьой (Ивайловградъ) и Димотика още по-силно е подпаднало подъ кръстосания огънь на тия грѣцки владишки срѣдища, поради което, както видѣхме по-горе, значителна частъ отъ него се погърчила, особено следъ 1878 г.

Турската колонизация, помохамеданчване на българитѣ, притѣсненото имъ положение, изселвания въ Мала-Азия.

Другъ новъ етнически елементъ въ неокупираната западотракийска област, който тукъ е дошелъ отъ другаде като колонисти и е разрѣдилъ българитѣ, сѣ турцитѣ. За много малко още турско население въ областта ни говори Брокиеръ въ 1433 г. — въ градоветѣ Траянополъ, Фере, Димотика, Одринъ (повече) и, може би, въ едно единствено село между Одринъ и Димотика. Нѣколко семейства турци въ сѣ-

щото време образували днешния Свиленградъ. Вѣроятно турската колонизация вече е била започнала въ областта презъ втората половина на XV в. следъ превземането на Цариградъ, но все ще да е била слаба. Обезлюдениятъ Балкански югоизтокъ започва да се заселва въ равнинитѣ си части особено презъ XVI в. отъ колонисти турци, които навлизатъ и въ нашата областъ, като се срещнали съ българското мѣстно население, което въ сжщото време и още преди това презъ втората половина на XV в., както видѣхме, се движело вече отъ планинитѣ и горитѣ къмъ равнинитѣ и пасищата до Марица и така се е връщало въ старитѣ си мѣста и пакъ ги е заселвало. Отъ сега нататкъ за българитѣ тукъ настѣпилъ новъ животъ — помохамеданчвания, като първитѣ помохамеданчвания последователно сж създали истински потурчвания¹⁾. До 1912 г., поради много изминалото време, вече не можеха да се откриятъ кои сж потурченитѣ български села. Но сжществуването имъ бѣ безспорно. Отъ време на време се чуваше името „ахряне“ за нѣкои считащи се чисти или стари турски села. Между Софлу и Димотика има турско село Ахрянъ-буваръ. Села съ подобни имена у насъ, и то българомохамедански, срещаме въ Ардинско (Ахрянъ-ереджикъ, Ахрянъ-юрпекъ), сжщо с. Ахрянлеръ. Изобщо прави се една едва забележима разлика между „ахряни“ и „помаци“. По-старитѣ помохамеданчени българи винаги наричатъ „ахряни“, макаръ всѣкога, обикновено, да не се спазва това различие. Масовитѣ и проведениѣ системно помохамеданчвания на цѣли села или на много села изведнажъ сж станали въ началото на втората половина на XVII в., тѣ продължавали, но вече въ по-малобройни групи или на единични семейства, презъ XVIII и XIX в. На западъ отъ неокупираната областъ, още край границата ѝ, започватъ гжсто населени ясно отбележими българомохамедански (помашки) села, разпрѣснати или купни, а въ самата областъ бѣха останали да се посочватъ селата Муката и Кутруджа (половината на последното — българи християни) и то първото често пжти нѣкои взимаха за турско, когато българскиятъ езикъ въ него още бѣ напълно запазенъ, то бѣ „ахрянско“. Отъ друга страна едно казълбашко село подъ име „Караклисе“ има на северозападъ отъ Мал. Дервентъ, друго турско село подъ име „Клисели“ има на дѣсно отъ Марица, въ Карагачка околия. Имената имъ възбуждатъ интересъ: „Кара клисе“ значи „Черна черква“, а „Клисели“ — „Черковно“.

Турската колонизация въ областта се е изразила въ нѣколко вълни, като е обхванала и земитѣ на западъ отъ нея

¹⁾ Приблизително къмъ срѣдата на XVI в. се отнася заселването съ туркестански юрци и съ турски коняри на южнитѣ части отъ Тракия и Македония... Мѣстнитѣ българи... за да избѣгнатъ нападенията на тѣзи неканени гости, често приемали исляма* (К. Иречекъ, История на бѣлг. народъ, София, стр. 360).

по долината на р. Арда. Имаме едно по-старо население, за което говорихъ по-горе, отъ османски оседли турци, друго сжщо отъ оседли казълбаши, трето — пастири юруци, които обаче откриваме на западъ отъ областта. Че казълбашитѣ сж дошли следъ първитѣ турски колонисти, като втора турска колонизация, имаме сведения, запазени всрѣдъ мѣстното българско население. Въ неокупираната западнотракийска област имаме само едно малко казълбашко село (М. Доганджа, източно отъ Ивайловградъ, въ Караагачка околия), обаче на западъ отъ нея казълбашкитѣ села много надвишаваха надъ другитѣ турски села: въ Софлийско и Димотишко, — около и на западъ отъ с. с. Гол. Дервентъ, М. Дервентъ, Г. и Д. Луково, около Ивайловградъ. Не е проученъ въпроса отъ кои секти сж казълбашитѣ. Отвратителната просия на турцитѣ отъ с. Шадаманъ ги издава сжщо като секта: при вършитба, тѣ тръгваха изъ българскитѣ села и се преструваха на болни, слѣпи, криви, малоумни, сакати и др. Турската и казълбашка колонизация, гръцката колонизация и помохамеданчванията сж попрѣчили въ тая областъ отъ Източнитѣ Родопи останалото българско население да развие разселнически способности при пълна възможность и сила.

Както и другаде е било въ българскитѣ земи, така и тука, мѣстното българско население, за да се избави отъ злини, е приемало мохамеданството или се приютявало къмъ гърцизма, защото, действително, истински героизъмъ е било презъ вѣковетѣ тукъ да си запазишъ българското име. Българкитѣ отъ с. Юбруеренъ (край Арда) до около 1895 г., когато излизали на работа извънъ село, се преобличали като кадъни, т. е. съ фередже, за да бждатъ запазени отъ произволи, вършени отъ турското околно население. Това ми разправяше моя съученикъ Ив. Ангеловъ, родомъ отъ сжщото село, като ми описваше какъ се забулвала майка му и сестритѣ му. Това голѣмо българско село е дало много изселници за М.-Азия. Наистина, отъ мнозина, специално за казълбашитѣ, се разправя, че били кротки, че не били ортодоксални мохамедани, обаче ясна представа за тѣхното жестоко отношение къмъ българитѣ ни даде проф. Л. Милетичъ за 1913 г. въ посочената на друго мѣсто, негова книга. И все пакъ турцитѣ до 1878 г. въ интересуващата ни западнотракийска областъ не бѣха особено многобройни. Наистина селата имъ бѣха много, но тѣ до 1912 г. си оставаха малки, отъ 20—26—30 кжщи, много рѣдко отъ 50 или до 60 кжщи. Както казахъ по-горе, само едно българско село въ 1878 г. въ Ференско, с. Балъкъой, е дало 301 семейства изселници за България, а това се равнява на 10—12 мѣстни турски села. Иначе не може да се обясни, какъ е могълъ капитанъ Петко войвода непрекъснато да действува отъ 1861 до 1878 г. въ Ференско, Софлийско и Димотишко, да остава тукъ и презъ зимитѣ, подър-

жанъ само отъ българското население, за което се е явявалъ закрильникъ и спасителъ¹). Но турското население въ областта се засили и почти удвои следъ 1878 г. поради настаненитъ отъ властта мохаджири турци, дошли главно отъ България. Така се създадоха и нови турски села, нѣкои отъ които достигнаха и до голѣмо население (Селямие, Ференско, въ 1900 г. достигнало 200 къщи), а въ много отъ мѣстнитъ християнски села се създадоха голѣми турски махали (Доуджаросъ и пр.) или пъкъ турскитъ села се уголѣмиха (Ахъркьой и др.). Заселиха се турци и въ градоветъ. А нѣкои български села изцѣло се изселиха и въ тѣхъ се заселиха турци, както се каза по-горе. Разбира се, като говоримъ сега за турци въ областта, трѣбва да се знае, че това е едно минало, защото всички турци се изселиха съгласно двата договора между България и Турция, сключени въ Цариградъ въ 1913 и въ 1915 год., а мохаджирскитъ турски села изцѣло избѣгаха още при настѣпването на българскитъ войски при войната въ 1912 г., понеже бѣха се зле изложили при съжителството си съ мѣстнитъ българи въ течение на десетки години. Сега турци, новозаселени, има въ зоната около гара Караагачъ, а има, върнали се, но малко, и въ нѣкои села на неокупираната западнотракийска областъ.

Презъ турското робство българското население около Одринъ често е изпадало въ упадъкъ. Спѣвало се е и разселването му, особено на югъ отъ града до Димотика, поради турската и гръцката колонизации. А последнитъ вѣкове поради помохамеданчвания и погърчвания, то сжщо е било въ регресъ. Изобщо въ трижгълника Одринъ-Димотика-Ортакьой (Ивайловградъ) българското население е било принудено да води жестока борба за самозапазване, безъ да очаква отъ никжде помощъ. И нѣкъжде то е било подчинено: дало е много погърчени българи и много мохамедани. Отъ друга страна, заселването въ Димотишко, Караагачко и Ивайловградско на турци и гърци колонисти докарани отъ далечни земи, както се каза на друго мѣсто, не е позволило да се разселватъ запазенитъ български села. Тѣ сж били принудени да отиватъ и търсятъ далеко празни земи, главно въ Анадола, като вжглищари, земеделци и овчари. Така отъ тоя край се създаде българската колонизация въ Мала-Азия. Малоазиатскитъ българи посочватъ произхода си главно „откъде Димотика“, който градъ въ началото на XVIII в. ималъ обширна административна областъ на югъ, западъ и северозападъ²). А това сжщо съз-

¹ Вж. подробно у Ст. Н. Шишковъ, Бѣломорска Тракия въ Освоб. война, Пловдивъ, 1929 г., стр. 28 и следв.

² За Малоазийскитъ българи: 1) В. К ж и ч о в ъ, Изъ М.-Азия, пжтуване къмъ българскитъ колонии, Бѣлг. прегледъ 1899. кн. VIII: Л. Д. Д о р о с и е в ъ, Българскитъ колонисти въ М. Азия, Сп. Б. А. Н. кн. XXIV, 13, 1922; Б. Бодуровъ, който е родомъ отъ малоазиатското село Коджа-Буваръ, Баллянска

дало условия за погърчването на българитѣ, които останали около гръцкитѣ центрове и около заселилитѣ се тука гърци.

Запазени български земеписни имена въ областта споредъ гръцката топографска карта.

Ако разгледаме имената на селищата и изобщо топонимията до 1920 г. въ неокупираната западнотракийска област, ние виждаме, че тя е, почти изцѣло, турска. И разбира се, това е лесно обяснимо съ многовѣковното турско владичество, презъ което чрезъ колонисти турци и по административенъ начинъ се наложили турски земеписни имена. Но което е още по-важно — въ областта не съществуватъ гръцки наименования. Отъ византийско и по-раншно време сж ни останали необясненитѣ още научно имена на градоветѣ Димотика и Фере (старо-Вира). Имената „Бургасъ“ сж давани отъ турцитѣ, думата тѣ сж възприели (отъ „Пиргосъ“) още преди установяването си на полуострова. На югъ въ областта има с. Урумджикъ, което напомня за „гърче“, но за него казахъ по горе, че до 1912 г. бѣ полупогърчено, а чисти български села съ имена „Урумъ-къой“, „Урумъ-бегли“ и пр. има и въ другитѣ български земи, подобнитѣ имена въ нашитѣ земи не говорятъ изобщо за гръцко население. Разбира се, за българско население говорятъ имената на села въ неокупираната област, като „Мерхамли българъ“, както турцитѣ официално наричаха българското село до Фере, за разлика отъ съседната му турска махала, която наричаха „Мерхамли мюслимъ“. Сжщо селото „Булгаръ-къой“, до Димотика, си запази името до 1920 г., когато следъ това гърцитѣ го преименуваха „Елинохори“.

Български земеписни имена все още обаче сж запазени и предадени дори въ гръцката топографска военна карта 1:100,000, издадена въ Атина отъ военното министерство. Разбира се, въ нея изобщо не сж могли да бждатъ отбелязани всички мѣстни имена, но и отбелязаното можемъ да считаме за достатъчно. Въ случая, понеже ми липсва гръцкия оригиналъ, ще използвавамъ нѣмското издание на картата отъ 1940 г., въ което нѣкои имена сж оставени както сж били написани въ гръцкия оригиналъ, т. е. дори и съ гръцки букви. Трѣбва да отбележа, че на западъ отъ демаркационната линия, т. е. въ предадената наша територия отъ Западна Тракия, българската топонимия е много по-широко застъпена.

Въ листа „Дедеагачъ“, непосредствено край демаркационната линия, въ наша територия, е отбелязанъ връхъ Gulak

каза, приема, че отъ Димотишко (съ Ивайловградско) произхождатъ повечето отъ малоазиатскитѣ българи, т. е. надъ 15 х. л. (броятъ е за 1912 г.). Сведенията ми даде устно. Г. Бодуровъ е сега учителъ въ VII Соф. м. гимназия. Той писа нѣколко статии за малоазиатскитѣ българи, въ в. Миръ, в. Тракия и в. La Bulgarie (La Bulgarie, 16. VII. 1932 — 22. VII. 1932).

(Гулакъ, т. е. Голакъ), сжщо връхъ Isgoren Posari. Въ неокупираната област, югоизточно отъ с. Едремешли е мѣстността Хаcанитса („Хасаница“), южно отъ село Домуздере е Selta Stepa.

Въ листа Esimi-Derion, който е северенъ отъ Дедеагачкия, срещаме следнитѣ имена: около с. Пишманкьой — връхъ Bukata, хълмъ Kamenos Berg, Ploniana, Ragowitsa; около село Кутруджа връхъ Tsuka, в. Kaminia, в. Golata, в. Tsútsúra, мѣстность „Райкуица“; около с. Муката сж мѣстноститѣ Lesitse, Selitse, Racli, на изтокъ сж мѣстноститѣ Megali Kiprina и Mirci Kiprina; около с. Крушово („Крусово“) сж мѣстноститѣ Kuledari Mesari, Dsiwa kogu, Dsiwak Tsiflik, в. Wulgaras Chorofi, Papa Staiku Wrisi, Koloska Berg.

Въ листа „Димотика“: мѣстность Tsukas, Goline Berg, Sakarka Felsen, връхъ Wigla (българитѣ го наричатъ „Иглата“); рѣката, която почва отъ с. Караклисе, е отбелязана Wulgar Bach.

Непосрѣдствено на западъ отъ демаркационната линия изобилствуватъ българскитѣ имена: Раюца¹⁾, Китката, Гарванъ чаири, Куркинъ кидикъ, Рускова чука, Яврилица, Джбрава и др.

Статистически сведения за областта —
1878 г., 1900 г. и 1920 г.

Предстои ни сега да дадемъ статистически сведения за етнографското положение на неокупираната западнотракийска област. Трѣбва да признаемъ, че за миналото сведенията сж оскѣдни, както общо за броя на населението, така и за разпредѣлението му по народности. Сравнително по-точни и по-ясни сведения имаме отъ 1878 г. Дава ни ги, като етнографски отношения въ Одринския вилаетъ, издаваниятъ въ Цариградъ презъ онова време френски вестникъ Courier d'Orient. Даннитѣ сж ценни за оная епоха. Предавамъ ги въ таблицитѣ за околитѣ така, както ги намирамъ въ вестника, макаръ нѣкъде, по отношение на българитѣ, да има доста грѣшки, особено за гърчещитѣ се тогава българи. На югъ отъ Софлу и около Фере сж били изоставени турскитѣ („мохамеданскитѣ“) села, дадени сж само българскитѣ и гръцкитѣ. Въ таблицитѣ възстановявамъ турското население въ тия села за 1878 г., като приемамъ, че 100 д. въ 1878 г. сж се увеличили на 130 д. въ 1900 г., а броятъ за 1900 г. ни е известенъ. Не играе роля това, че въ нѣкои турски села следъ 1880 г. сж настанени „мохаджири“²⁾.

Сжщо по-системно събрани сведения имаме отъ края на XIX в. (1898—1900) отъ Т. Карайововъ (вж. Материали за из-

¹⁾ Или „Раювица“, както я нарича населението на с. Тахтаджикъ.

²⁾ Въ сжщность никакво правило или формула не може да се използва за движението на турското население въ областта, както изобщо, така и отъ 1878 г. Има села, съгласно проучванията ми, въ които не сж се настанили мохаджири и населението имъ презъ казания периодъ е намалѣло (напр. с. Лѣджакьой).

учване Одринския вилаетъ, Мсб. кн. XIX, 1903). Използуваме ги съ нѣкои оправки и допълнения: пропустнато е с. Лѣджа-къой, Ференско, с. Муката (Софлийско) е посочено като турско, вмѣсто българомохамеданско, с. Инджесъ (Димотишко) — гръцко, вмѣсто българогагаузко, Кулакли и Ташчиарнауткъой (сѣщата околия) погрѣшно сж посочени за турски, както село Халваджи — за българско и т. н. Нѣкои грѣшки изглеждатъ като печатни грѣшки. Съгласно тия данни представямъ народностния образъ на неокупираната областъ въ 1900 г. Понеже сведенията сж по кжщи, превръщамъ ги въ брой жители, както това е правѣлъ Карайововъ и както изобщо това се възприема: българскитѣ семейства вземамъ съ по 6 члена, а другитѣ съ по 5 члена, като се има предвидъ многодетността на българскитѣ семейства и по-късното отдѣляне на омже-нитѣ синове.

Българското население въ неокупираната областъ и на западъ отъ нея преживѣ истинско разорение въ 1913 г. при Междусъюзнишката война. Това разорение е достатъчно подробно описано отъ проф. Л. Милетичъ (вж. Разорението на тракийскитѣ българи презъ 1913 г. изд. Б. А. Н. София, 1918 год.). Обаче скоро следъ тия тежки дни то наново се съвзе и засили, а особено следъ 1915 г. и въ Димотишка и Караагачка околия, когато тия околии въ края на септемврий бѣха предадени на България. За съжаление, не можемъ да приведемъ ценнитѣ статистически данни отъ нашето административно преброяване, направено въ срѣдата на 1919 г. Резултатитѣ ни дава общо проф. А. Иширковъ, Западна Тракия и договорътъ за миръ въ Ньойи, София, 1920, стр. 38 и 39), като околитѣ, които ни интересуватъ (Караагачка, Димотишка, Софлийска, Дедеагачка) сж дадени общо заедно, безъ да можемъ да откриемъ отдѣлно сжщо и селата. Въ посоченитѣ четири околии българитѣ сж били 58,934 д., турцитѣ 2,009 д., гърцитѣ 28,647 д.

Използувамъ за 1920 г. свединията отъ преброяването, което на 30 мартъ направиха въ Западна Тракия френскитѣ окупационни власти, на чело съ ген. Шарпи, както ни сж дадени отъ Ив. Алъновъ (Междусъюзнишка Тракия, София, 1921, стр. 171 и следв.). За Дедеагачката околия, и следователно за Ференската околностъ, която въ случая ни интересува, сведенията сж по селища и народностъ на селищата, обаче за околитѣ Софлийска, Димотишка и Караагачка броятъ на населението сжщо е даденъ по селища, но броятъ на населението по народности е даденъ общо въ края за всѣка околия. Това ме принуди, чрезъ собствени проучвания, да отдѣля населението и по народностъ за всѣко селище. Разбира се, взимамъ само тия части отъ околитѣ, които влизатъ въ интересуващата ни неокупирана областъ. Изоставямъ както частитѣ имъ, които сега сж въ наша територия, така и тия части, които сж на лѣво отъ р. Марица. Разпредѣлението на

околитѣ и общинитѣ давамъ така, както бѣ при българското управление до края на 1919 г., което бѣ възприето и отъ френскитѣ окупационни власти. У Ив. Алтъновъ, понеже е използвалъ френското имѣ записване, доста селища сж предадени съ погрѣшни имена, дори нѣкъжде неузнаваеми. Напр. записалъ „Кърклисе“ вмѣсто Караклисе, „Телидже“ вмѣсто Теке, „Джигоранъ“ вмѣсто Чукурень, „Татарджикъ“ вмѣсто Тахтаджикъ и т. н. Предавамъ имената, както е правилно да се предадатъ.

Друго различие, което правя при установяване народността на селищата и околитѣ, което не е правено до сега, е, че посочвамъ въ отдѣлна колона населението на погръчениитѣ села, т. е. известнитѣ ни вече парпанковци. Тамъ, гдето въ тия села въ 1920 г. имаше новозаселени българи, тѣхъ отдѣлямъ като българи. Гърцитѣ приематъ „българофонни елини“, „влахофонни елини“ и т. н., въ случая ние имаме „гръкофонни българи“. До колко гърцитѣ успѣха да доведатъ и заселятъ тѣхно ново население въ областта при междусъюзнишкия режимъ, до преброяването на 30 мартъ, се вижда, че административното наше преброяване въ 1919 г. посочи гърцитѣ въ околитѣ Дедеагачка, Софлийска, Димотишка и Караагачка, както казахъ по-горе, на 28,237 д., а преброяването на ген. Шарпи ни дава броя имъ на 42,647. Българитѣ пъкъ сж намалѣли: отъ 58,939 д. сж паднали, поради изселване, на 47,680 д. Както казва проф. А. Иширковъ, отъ 1913 г. до 1915 г. гърцитѣ въ Гърция, дори и самиятъ Венизелосъ, бѣха се простили съ Западна Тракия, която считаха вече окончателно за българска, поради което агитираха да се изселва гръцкото население отъ тамъ, като го заселваха въ Македония¹⁾. Обаче тѣ не мислѣха вече така въ 1920 г. и покъсно, та правѣха всичко да погръчатъ областта.

Статистическитѣ сведения въ таблици по околии (собствено части отъ околии) предавамъ отъ югъ къмъ северъ.

Ференска околностъ (часть отъ Дедеагачката околия)

Ференската околностъ винаги е била българска по население. Такава е и цѣлата на западъ отъ нея Дедеагачка околия. Това положение е било запазено въ течение на цѣлото турско владичество и до 1920 г. Непосрѣдствено край неокупираната сега областъ, въ наша територия, сж голѣмитѣ стари български села Еникьой, Дервентъ, Доганъ-Хисаръ, Сачанли, Манастиръ и др. Българитѣ въ Ференско сж показали слабо увеличение отъ 1878 г. до 1920 г., обаче нѣкои села сж показали намаление. Изселническото движение на българитѣ въ 1878 г.,

¹⁾ А. Иширковъ, Западна Тракия и договорътъ за миръ въ Ньои, София 1920, забел. стр. 39.

които тръгнаха за свободна България заедно съ оттеглящитѣ се руски войски, за което споменахъ на друго мѣсто, е намалило населението на с. Балъкой толкова много, че то въ 1900 г. е имало по-малко население, отколкото въ 1878 г. Така е и съ Фере. Слабо увеличение сж показали селата за сжщия периодъ и поради сжщитѣ причини Домуздере и Турбалъкой. А намалението броя на българитѣ въ тѣзи села въ 1920 г. се дължи на обстоятелството, че тѣ изпратиха следъ 1913 г. заселници въ напустнатитѣ турски села, които така бѣха побългарени.

Гърцитѣ въ 1878 г. сж представени отъ малкото погърчени или гърчеющи се българи въ Фере, гдето истински гърци нѣмаше. Само за гърчеющитѣ се българи въ с. Урумджикъ, посочени като гърци въ *Courier d'Orient* за 1878 г., внасямъ поправка; за 1900 г. селото сжщо давамъ като българско, дори тогазъ 35 семейства сж били екзархисти. Това гъркоманско село въ 1912 г. изцѣло бѣ изгорено отъ отстъпващитѣ войски на Яверъ паша. А въ 1913 г. следъ Междусъюзнишката война, при изтеглянето на гръцкитѣ войски, населението, предъ страха отъ нови изстѣпления на турския аскеръ и башибозукъ, е било отвлечено отъ гръцкитѣ военни власти и заселено нѣкъде въ Бѣломорието на западъ отъ р. Места, както стана и съ населението на с. Хърка, северно отъ Дедеагачъ, което впрочемъ въ 1913 г. е правѣло опити да бѣга въ България, но не му било оказано съдействие отъ нашитѣ власти.

Турцитѣ въ Ференската околностъ въ голѣмата си часть бѣха мохаджири, такава бѣха изцѣло въ Фере, голѣмото село Селямие бѣ чисто мохаджирско. Въ Фере въ 1900 г. тѣ сж били въ толкова мизерно положение, че сж посочени отъ Т. Карайововъ всички като мохамедани цигани. Мохаджиритѣ напустнаха селата си още презъ време на войната въ 1912 г., преди да се явятъ българскитѣ войски, понеже се бѣха изложили предъ българитѣ съ постоянни спорове за мери и ниви и съ изстѣпленията си. А другитѣ турци избѣгаха въ 1913 г. преди рекупацията на областъта отъ българската власть, а тѣ подлежаха на изселване и съгласно Цариградския договоръ между България и Турция сключенъ на 16/29 септ. сжщата година. Поради тази причина въ 1920 г. ние виждаме българи разселени изъ нѣкогашнитѣ турски села, както и въ Фере, но три турски села сж останли праздни (Селямие, Доганджа и Боялъкой). Посоченитѣ въ таблицата 300 д. „други“ за 1900 г. сж били турци и цигани, които сжщо сж избѣгали въ 1912 и 1913 г., а не сж били само „мохамедани цигани“, както ги е отбелязалъ Карайововъ, поради материалната имъ нищета.

Въпрѣки всички усилия на разнитѣ гръцки „бѣжански комитети“ да създадатъ гръцко население и гръцко болшинство въ околността на Фере, въ Фере и въ съседния Дедеагачъ въ 1920 г. при управлението на ген. Шарпи, тѣ не сж

успѣли. Въ Дедеагачъ за целта били стоварени бѣжанци отъ островитѣ, безъ тѣхно желание (Ив. Алтъновъ, Междусъюзнишка Тракия, София, 1921, стр. 34). Въпрѣки това Ференската околностъ при преброяването на 30 мартъ 1920 г. си останала по население чисто българска.

Разбира се, сега положението е промѣнено. Българитѣ избѣгаха или бѣха изгонени до 1925 г. отъ новитѣ окупатори гърцитѣ, когато областта имъ бѣ предадена. Но все пакъ българи останаха (въ с. Лѣджакьой и др.) тѣ обаче трѣбваше да се обявятъ за гърци. Тѣ и сега пакъ страдатъ, както и въ цѣлата неокупирана област. Напр. на лѣджакьойци не бѣ позволено да си отворятъ българско училище следъ 21 априль 1941 г. Въ околността и въ градеца грѣцката власть настани бѣжанци отъ Източна Тракия, отъ Мала-Азия и пр. Грѣцката статистика ни дава 8,245 д. население за интересуващата ни Ференска околностъ (преброяване на 15—16 май 1928 г.).

Общини	Селища въ общинитѣ	Брой на насел. въ 1878 г.			Брой на насел. въ 1900 г.				Брой на насел. въ 1920 г.			
		българи	гърци	мохам.	българи	гърци	турци	други	българи	гърци	турци	други
Лѣджакьойска	Лѣджакьой	412	—	154	720	—	200	—	850	—	—	—
	Чамеренъ	200	—	—	390	—	—	—	350	—	—	—
	Урумджикъ	562	—	—	720	—	—	—	36	—	—	—
Шахинларска	Селяние	—	—	—	—	—	1000	—	—	—	—	—
	Шахинларъ	—	—	385	—	—	500	—	793	—	—	—
	Кьостели	—	—	119	—	—	155	—	115	—	—	—
Ференска	Доганджали	—	—	116	—	—	150	—	—	—	—	—
	Бейкьой	—	—	77	72	—	—	100	113	—	—	—
	Фере	525	185	—	510	150	—	300	2100	—	—	—
Балъкьойска	Голѣмъ-Окуфъ	348	—	—	750	—	—	—	650	—	—	—
	Малкъ-Окуфъ	—	—	135	—	—	175	—	240	—	—	—
	Балъкьой	1420	—	—	1260	—	—	—	826	—	—	—
Домуздеренска	Къшлакьой	—	—	250	—	—	325	—	339	—	—	—
	Боялъкъ	—	—	135	—	—	175	—	—	—	—	—
	Турбалъкьой	698	—	—	810	—	—	—	581	—	—	—
Домуздеренска	Домуздере	1100	—	—	1200	—	—	—	1101	—	—	—
	Едремишли	—	—	96	—	—	125	—	45	—	—	—
	Дуралъкьой	—	—	135	—	—	175	—	99	—	—	—
Всичко		5265	185	1602	6432	150	2980	400	8238	—	—	—

Софлийска околия

(безъ западната ѝ часть и безъ селата на изтокъ отъ Марица)

Отъ Софлийската околия интересуващата ни неокупирана област взимамъ съгласно нашето административно дѣленіе на околията на общини отъ преди 1920 г. Тогазъ въ западната ѝ часть влизаха голѣмитѣ български села Гол. Дервентъ и

Мал. Дервентъ, както и българомохамеданскитѣ села Мехрикошь и Хибилево съ околни колибаци, които отъ 21 априль 1941 г. наново сж присъединени къмъ нашата държавна територия, т. е. тѣ сега сж извънъ неокупираната областъ, затова ги изоставямъ. Изоставямъ сжщо селата отъ Софлийска околия, които сж на изтокъ отъ р. Марица, макаръ въ 1920 г. да влизаха въ предѣлитѣ на Зап. Тракия и въ нашата държава.

При това положенне ние виждаме на западъ отъ неокупираната Софлийска околия все български села и нито едно гръцко. А въ неокупираната частъ на околията сж българскитѣ села: Януренъ, Мерхамли, Теке, Пишманкьой, Каяджикъ, смѣсеното съ българомохамедани село Кутруджа и българомохамеданското село Муката. Въ 1878 г. сж посочени още българи и въ Софлу (1500 души), въ с. Каваджикъ (245 души), въ с. Карабунаръ (680 души), които до 1900 г. вече сж минали за „гърци“, т. е. постепенно сж се погърчили. Такъвъ е случая и съ жителитѣ на Чамкьой (632 д. въ 1878 г. и посочени българи), които въ 1900 г. сж вече броени като българи патриаршисти отъ Карайововъ, а до 1912 г. старитѣ още говорѣха и български езикъ. Поради тази причина за 1900 г. въ гр. Софлу посочвамъ 3000 д. погърчени българи, въ Каваджикъ 500 и Карабунаръ 800. Тази частъ на Софлийска околия сжщо даде много изселници за България въ 1879 г. Поради тази причина с. Януренъ показва въ 1900 г. намаление спрямо 1878 г.

Гърцитѣ въ околията презъ 1878 г. сж били представени само въ Софлу, Каваджикъ и Карабунаръ размѣсени съ българи и въ чисто гръцкото село Пашмакчи. Обаче, презъ 1900 г. отъ Т. Карайововъ и тритѣ селища вече сж посочени като „гръцки“, както и Пашмакчи. Въ 1913 г. при Междусъюзнишката война, гръцки войски, както се каза на друго мѣсто, стигнаха южно отъ гр. Софлу и при оттеглянето си заедно съ тѣхъ се изселиха доста гърци и погърчени българи отъ Софлу, Каваджикъ и Карабунаръ, изселило се цѣлото с. Пашмакчи, както и цѣлото гъркоманско село Чамкьой. При българската окупация на областта въ 1913 г. доста гърци сжщо се изселиха, много отъ които бѣха се провинили въ издевателства надъ българкитѣ или бѣха въ съюзъ съ турския башибозукъ. Отъ 1913 до 1915 г. гърцитѣ въ Гърция, както и самъ Венизелосъ, смѣтаха, че Западна Тракия ще остане завинаги българска, поради което водѣха агитация и улесняваха бѣгството или изселването на гърцитѣ отъ областта, като ги заселваха въ югоизточна Македония¹⁾. Това създаде благоприятни условия за разселване на българитѣ, които заеха изцѣло с. с. Чамкьой и Пашмакчи, побългари се гр. Софлу, а се заселиха малко българи и въ с. Каваджикъ и с. Карабу-

¹⁾ А. Иширковъ, Западна Тракия и договорътъ за миръ въ Ньои, София 1920, забел. стр. 39.

наръ. При окупацията на Зап. Тракия отъ ген. Шарпи, гръцкитѣ бѣжански комитети започнаха да настаняватъ наново гърци въ Софлу, нѣкои отъ които лѣжливи „бѣжанци“, никога не сж живѣли въ Зап. Тракия. Целта на гърцитѣ бѣ да засиятъ гръцкиятъ елементъ въ Софлийска околия. Презъ януарий 1920 г. военниятъ контролоръ на Софлийския дистриктъ направилъ анкета и донесълъ на генералъ-губернатора Шарпи съ обстоенъ рапортъ за това, като изтъкналъ, както се изразява Ив. Алтъновъ, „че много отъ завърналитѣ се гърци бѣжанци не само че никога не сж обитавали Тракия или Македония, но имало и такива, които идатъ отъ Мала-Азия и крайбрѣжията на Черно море“¹⁾.

Равносмѣтката между българи и гърци въ тази частъ на околията е: въ 1878 г. българи 7487, гърци 4968; въ 1900 г. българи 7954, гърци 7300, т. е. гърцитѣ се много увеличили, като се има предвидъ, че въ броя на българитѣ поставямъ и 4300 погърчени българи (300 въ Софлу, 500 въ с. Каваджикъ и 800 въ с. Карабунаръ), следователно безъ тѣхъ българитѣ ще бждатъ още по-малко спрямо гърцитѣ. Множеството на гърцитѣ се дължи на гр. Софлу, който се оформи като гръцко духовно срѣдище. Но въ 1920 г. ние се реваншираме въ околията за смѣтка на доброволно изсилилитѣ се заедно съ гръцкитѣ войски гърци и погърчени българи: българитѣ сж 11313, а гърцитѣ 5529. Съгласно преброяването на ген. Шарпи въ цѣлата околия българитѣ сж посочени 14449 д, а гърцитѣ 7435 д. Другитѣ българи сж били въ окупираната отъ насъ сега територия, както и въ нѣкои села на лѣвния брѣгъ на р. Марица, а другитѣ гърци — всички въ едно село на лѣвния брѣгъ на р. Марица (с. Кипли). При преброяването на ген. Шарпи въ 1920 г. голѣмото българско село Пишманкьой е посочено като ненаселено, защото презъ лѣтото на 1913 г. то бѣ изцѣло опожарено отъ турския аскеръ и башибозукъ, населението му избѣга къмъ българската граница, като даде и доста жертви. Следъ реокупацията на Зап. Тракия то се завърна и се настани въ изпразненитѣ турски села Чукурень, Саръкая, Коюнери, Османджикъ, малко въ с. Каваджикъ и въ други села. Въ с. Пишманкьой презъ това време сж били останали само овчари съ стадата си. Надмощието на българитѣ въ околията е явно, въпрѣки многото изселили се българи отъ октомврий 1919 г. до надвечерието на преброяването извършено отъ ген. Шарпи²⁾.

Турцитѣ въ околията отъ 1878 до 1920 г. сжщо така показватъ голѣмо движение, пакъ поради политически причини. Турскитѣ села сж много, но малки. Въ статистиката отъ 1878 г. се намѣриха само следнитѣ турски села: Демирвиранъ, Ка-

¹⁾ Ив. Алтъновъ, Междусъюзнишка Тракия, София 1920, стр. 35.

²⁾ Пакъ тамъ, стр. 12 и 161.

лайджиова, Чукурентъ, Мюселѣмкѡй, Кѡпекли, Бедекли и Дишбудакъ. За да изчисля турското население въ другитѣ села, направихъ съответно намаление, както отбелязахъ това и за Ференската околностъ, спрямо населението имъ въ 1900 г., безъ да имамъ предвидъ, че въ много отъ тѣхъ следъ 1880 г. се настаниха и турци бѣжанци отъ България („мохаджири“), следов. въ 1878 г. ще да сж били, сигурно, много по-малко по население. А следъ посочената година се създадоха и изцѣло турски мохаджирски села, като Курукавакъ, Хамидие, Чешмеджикъ. Малко мохаджири турци се настаниха и въ Софлу. Поради тѣзи причини турцитѣ въ 1900 г. показватъ голѣмо увеличение спрѣмо 1878 г.: отъ 2740 сж се увеличили на 4500 д. Но въ сравнение съ българитѣ или гърцитѣ тѣ все още сж оставали по-малко по брой. Истинско разорение и изчезване на турцитѣ донесе балканската война въ 1912/1913 г. Населението на мохаджирскитѣ села избѣга на изтокъ къмъ Цариградъ още преди появяването на българската войска. А въ 1913 г., още презъ августъ и септември, преди да се подпише Цариградския договоръ, преди областта да бжде на ново заета отъ българската войска и администрация, то бѣ изселено отъ самитѣ турски военни власти. Голѣма частъ отъ това население се изложи чрезъ грабежи, безчинства и издевателства надъ българитѣ при нахлуването тукъ на турскитѣ войски при Междусъюзнишката война. Но то и така щѣше да бжде изселено по силата на Цариградския договоръ отъ 16/29. IX. 1913 г. Ето затова въ 1920 г. ниѣ не намираме никакво турско население въ интересуващата ни частъ отъ Софлийска околия. Българитѣ свободно се разселиха и заеха турскитѣ села. Но нѣкои турски села останаха празни: мохаджирскитѣ Хамидие, Чешмеджикъ, Курукавакъ, както и отъ другитѣ: Дишбудакъ, Мюселѣмкѡй, Калайджиова, Демирвиранъ. Земитѣ на тия села се използваша отъ съседнитѣ български села, като се знае, че специално мохаджирскитѣ села биваха основавани въ меритѣ на българскитѣ околни села. Изчезна и българомохамеданското село Муката. Жителитѣ му, както и българомохамеданитѣ отъ с. Кутруджа сжщо се изселиха въ Турция.

Сега положението е коренно промѣнено въ вреда на българския елементъ. Българитѣ избѣгаха или бѣха изгонени отъ 1920 г. до 1925 г., тия които останаха, трѣбваше да се обявятъ за гърци. Гръцката власть настани бѣжанци отъ Изт. Тракия, отъ М. Азия и другаде. Съгласно гръцката статистика въ интересуващата ни частъ на Софлийската околия е имало въ 1928 г. 19476 д. население, повече отколкото въ 1920 г., но съ 288 д. по-малко отколкото въ 1900 г.

Софлийска околия (безъ западнитъ ѝ части и селата на изтокъ отъ р. Марица)

Общини	Селища въ общинитъ	Брой на нас. въ 1878 г.			Брой на насел. въ 1900 г.				Брой на нас. въ 1920 г.			
		българи	гърци	мохамед.	българи	гърци	турци	други	българи	гърци	турци	други
Софлийска	Софлу	1500	3500	—	3000 ¹	5000	100	—	2104	3680	—	—
	Януренъ	795	—	—	270	—	50	—	285	—	—	—
Белеклийска	Дишбудакъ	—	—	85	—	—	60	—	—	—	—	—
	Белекли	—	—	85	—	—	225	—	459	—	—	—
	Хавджасъ	—	—	135	—	—	175	—	474	—	—	—
	Курукавакъ	—	—	—	—	—	150	—	—	—	—	—
	Кереметли	—	—	116	—	—	150	—	205	—	—	—
	Хамидие	—	—	—	—	—	150	—	—	—	—	—
	Вахшибей	—	—	116	—	—	150	—	336	—	—	—
	Калдъркосъ	—	—	192	—	—	250	—	130	—	—	—
	Чешмеджикъ	—	—	—	—	—	175	—	—	—	—	—
	Мерх. буйгаръ	197	—	—	540	—	—	—	454	—	—	—
	Мерх. мюслимъ	—	—	116	—	—	150	—	—	—	—	—
	Теке	215	—	—	510	—	—	—	450	—	—	—
	Къопекли	—	—	56	—	—	125	—	—	—	—	—
	Сейменли	—	—	116	—	—	150	—	236	—	—	—
	Чакърджиханъ	—	—	116	—	—	150	—	234	—	—	—
Елкенджикъой	—	—	154	—	—	200	—	350	—	—	—	
Каваджикска	Каваджикъ	245	580	—	500 ¹	1000	—	150	649	—	—	—
	Саранли	—	—	231	—	—	300	—	558	—	—	—
	Османджикъ	—	—	116	—	—	150	—	366	—	—	—
	Пашмакчи	—	368	—	—	500	—	294	—	—	—	—
	Мюселимъкой	—	—	58	—	—	125	—	—	—	—	—
	Саръкая	—	—	96	—	—	125	—	153	—	—	—
	Коюлери	—	—	231	—	—	300	—	316	—	—	—
	Чукуренъ	—	—	75	—	—	100	—	344	—	—	—
	Пишманкъой	825	—	—	1080	—	—	—	—	—	—	—
	Карабунаръ	680	520	—	800 ¹	800	—	—	130	1200	—	—
Карабунарска	Чомлекчикъой	—	—	231	—	—	300	—	308	—	—	—
	Вакъфъ	—	—	154	—	—	200	—	124	—	—	—
	Чамкъой	632	—	—	540	—	—	—	854	—	—	—
	Калайджиова	—	—	52	—	—	200	—	—	—	—	—
Отъ Голѣмъ Дервентска	Кутруджа	738 ²	—	—	504	—	—	—	175	—	—	—
	Муката	160 ³	—	—	180 ³	—	—	—	—	—	—	—
Каяджикска	Демирвиранъ	—	—	210	—	—	300	—	—	—	—	—
	Каяджикъ	1500	—	—	1080	—	—	—	818	—	—	—
Всичко		7487	4968	2740	7954	7300	4510	—	11313	5529	—	—

1) За 1900 г. взимамъ 3000 д. погърчени българи въ Софлу — 500 д. въ с. Каваджикъ и 800 д. въ с. Карабунаръ

2) 180 сж българи мохамедани (помаци).

3) Всички сж българи мохамедани (помаци)

Димотишка околия (безъ селата и на изтокъ отъ р. Марица)

Особено трудно е да се установятъ народностнитѣ отношения въ Димотишката околия. Объркаността е голѣма. Тя е съществувала още при посочване на населението по народности въ околията въ 1878 г., понеже е била вече създадена въ течение на XIX в. и прежнитѣ вѣкове. Доста отъ погърченитѣ български села („парапанковцитѣ“) въ 1878 г. сж били посочени за гръцки. Но български сж били още селата Карабейли, Чаушли, Булгаркьой, смѣсени сж били селата Мандра, Киречкьой, Сараево. А следъ тази година, при изтеглянето на рускитѣ войски, сж изчезнали българитѣ въ с. Джамбазларъ мюсл, Сараево (Латфи паша), погърченитѣ българи въ Сѹбашкьой. Поради сжщата причина българскитѣ села Башклисе и Крушово въ 1900 г. сж съ по малко население въ сравнение съ 1878 г., така е и съ нѣкои погърчени български села. Казахъ за послѣдствията отъ изселването на българитѣ отъ Софлийска околия въ 1878 г., обаче за Димотишката околия това е било истинско поражение на българщината, понеже особено е било засилено следъ това и погърчването на останалитѣ помѣстата си села. Проф. К. Иречекъ съобщава, че въ 1880 г. само въ Ст.-Загорския окръгъ (при тогавашнитѣ му малки граници) „сж живѣли 3747 българи бѣжанци отъ Одринския вилаетъ, най-много отъ Димотика и Фере“ (К. Иречекъ, Пътвания, стр. 175). А такива е имало въ цѣла Южна България, па и въ Северна. Макаръ нѣкои гърчещи се или вече полупогърчени села въ околията въ 1878 г. да сж били посочени за гръцки, все пакъ, като вземемъ даннитѣ за народностнитѣ отношения такива, каквито ни сж дадени за 1878 г. отъ Coucier d'Orient, безъ да ги промѣняваме, ние виждаме, че българитѣ въ околията сж били 5266 д., гърцитѣ 9469 д., мохамеданитѣ 5582 д. Т. е. българитѣ все още не сж били много далече отъ гърцитѣ. За гръцко е взето и българогагаузкото село Инджесъ, населението на което винаги се е изиявявало за българско. То е било и винаги въ родствени връзки съ българогагаузкото село Каракасъмъ, на лѣво отъ р. Марица. Българогагаузки следи се откриваха и въ с. Пазарли, поради което въ 1900 г. Т. Карайововъ ни го дава като гагаузки. Но въ броя на гърцитѣ, освенъ гърчещитѣ се и полупогърченитѣ български села, сж прибавени и албанохристиянскитѣ гърчещи се или погърчени села.

Още по-заплетени сж българо-гръцкитѣ народностни отношения въ 1900 г. Статистическитѣ данни, които имаме отъ Карайововъ, взимамъ като брой на населението въ всѣко селище, обаче съмъ поправилъ направенитѣ грѣшки отъ него: напр. с. Инджесъ не е съ гръцко население, с. Кулаклий не е съ турско население, а спада къмъ погърченитѣ села и др. Но за 1900 г. създавамъ нова колона, което се налага за Ди-

мотишката околия, именно колона за погърченитѣ български села или за парапанковцитѣ. Въ друга колона поставямъ населението на истинскитѣ гръцки села създадени отъ колонисти гърци или албанци презъ миналитѣ вѣкове като отдѣлни гнѣзда въ околията, които много отъ рано сж започнали да топятъ въ себе си настанени между тѣхъ българи. Погърченитѣ българи въ 1900 г. вече сж били 7254 д., чиститѣ българи — 4500 д., гърцитѣ сж били 7935 д. Колоната за погърченитѣ българи запазвамъ и за 1920 г. Понеже даннитѣ за народноститѣ въ околията въ 1920 г. ни сж дадени общо, азъ посочвамъ това по селища. Броятъ на българитѣ по преброяването на ген. Шарпи е 4956 д., споредъ моята таблица е 5881 д., понеже поставямъ въ тоя брой населението на с. Инджекъ, а сжщо настаненитѣ българи въ нѣкои отъ погърченитѣ села, които погрѣшно сж били посочени въ общия брой като гърци. Отдѣлихъ въ колоната „други“ ясно запазилитѣ се албанци въ с. Кулели-Бургасъ, а такива имаше и въ село Тахчиарнауткьой: тѣ още си говорѣха албански и нѣкои бѣха избѣгали отъ лѣвия брѣгъ на р. Марица въ 1913 г., кждето бѣха доста многобройни. Имахъ случай въ 1918 г. да се срещна съ тѣхъ на нѣколко пѣти. Изобщо въ тоя край на Одринско албанцитѣ християни доста сж дали за засилването на гърцизма.

Казахъ на друго мѣсто, че и за Димотишката околия насъ ни интересува тази ѣ часть, която е въ сегашната неопуирана областъ. Изоставяме частта ѣ отъ 1920 г., която бѣ отвѣдъ Марица. Следъ 21 априль 1941 г. отъ околията нищо не е предадено къмъ нашата държавна територия. Отъ друга страна, ние виждаме отъ таблицата, че въ нея гръцкото население за 1920 г. показва нѣкъде известно смущение спрямо 1900 г. (с. Мандра, с. Капуджикьой и пр.), понеже въ 1913 г. малка часть отъ него забѣгна къмъ гръцкитѣ войски следъ Междусъюзнишката война, между друго и защото неприязнено очакваше връщането на българската власть.

Изобщо нашата анализа на народностнитѣ отношения въ Димотишката околия се явява твърде интересна въ заключенията си. Ние виждаме, че около фанатичния гръцки центъръ Димотика, старо митрополитско седалище, въ който винаги сж се подвизавали достойни владици застѣпници на елинизма, погърченитѣ българи сж много. Самиятъ градъ Димотика винаги е билъ топилникъ за българщината. Тукъ сж изчезвали не само българитѣ отъ околнитѣ български села, които въ него сж се заселвали (Гол. Дервентъ, Крушево и пр.), а и много копрившенски родове. Вълкови сж ставали „Вулкидисъ“, Пончови — „Понтидисъ“, Влайкови — „Влайкидисъ“, и т. н. Но за града не отдѣлихъ колона „погърчени българи“, понеже това е доста трудно. Въ сжщностъ само нѣколко видни гръцки рода до 1920 г. въ Димотика се считаха за по-стари или по нови дошли отъ по-далечни гръцки мѣста (Цариградъ), а

другитѣ сочеха българския си произходъ, както така бѣ и съ масата отъ населението.

Турцитѣ въ околията не сж били много, повече сж били въ града, макаръ турската колонизация да е почнала още въ първата половина на XV в. Дори турцитѣ въ града въ 1900 г., спрямо 1878 г., показватъ намаление. Следъ 1880 г. сж се заселили доста мохаджири въ турскитѣ села, основани сж и мохаджирскитѣ села Сюлемишъ, Таушанкору и Чобанли мюслимъ. Въ Кулели-Бургасъ имаше настанени 30 семейства българи мохамедани. Съгласно Цариградския договоръ отъ 1915 г. между България и Турция, турцитѣ се изселиха, но при окупацията на областъта отъ ген. Шарпи нѣкои бѣха почнали да се завръщатъ (въ Димотика).

При равностѣката на българо-грѣцкитѣ отношения въ околията въ 1920 г. трѣбва да се отбележи и това, което казахме и за Софлийската околия: преди заемането на околията отъ френскитѣ военни окупационни власти на чело съ ген. Шарпи много българи вече бѣха избѣгали въ старитѣ предѣли на България, главно това стана между 15 и 20 октомврий 1919 г., когато българската войска и администрация напушаше страната, па и следъ това до надвечерието на преброяването извършено отъ френскитѣ власти, а въ сжщото време грѣцкитѣ „бѣжански комитети“ сж заселвали грѣци, като сж ги представяли за бѣжанци, макаръ тѣ никога да не сж обитавали областъта. Така сж преследвали целъта да се засили още грѣцкото население въ околията. Това е било констатирано и донесено отъ военниятъ управител на околията, французинъ (Ив. Алтъновъ, Междусъюзнишка Тракия, София, 1921 г., стр. 12, 35, 36, 161). При това положение, много българи не сж били преброени въ 1920 г., а сж били преброени много грѣци, които не сж произхождали отъ околията.

Следъ това, положението още повече се промѣни. При унищожаването на „междусъюзнишкия“ режимъ въ Западна Тракия, българитѣ напусгнаха областъта, а които останаха, бѣха обявени за грѣци. Останаха и българитѣ гагаузи, като къмъ тѣхъ се прибавиха следъ 1923 г. нови, избѣгали отъ лѣвия брѣгъ на Марица. Следъ тая дата се явиха и нови албанци християни, избѣгали сжщо отъ лѣвия брѣгъ на Марица. Грѣцката властъ въ напуснатитѣ села настани бѣжанци отъ Изт. Тракия, отъ Мала-Азия и отъ България. Сгжстиха се и сжществуващитѣ села. Грѣцката статистика не посѣчва населението по народности. За 1928 год. ни дава за Димотишката околия въ посоченитѣ размѣри 38,978 д. Увеличението е значително голѣмо спрямо общото население въ 1878, въ 1900 и въ 1920 г.

Общини	Селища въ общинитѣ	Брой на нас. въ 1878 г.			Брой на насел. въ 1900 г.				Брой на нас. въ 1920 г.					
		българи	гърци	мохамед.	българи	пог. бълг.	гърци	турци	други	българи	пог. бълг.	гърци	турци	други
Димотишка Салтъкьовска	Димотика	1700	2200	4200 ¹	2400	—	4000	3000	1925	617	—	3792	500	122
	Салтъкьовска	—	780	—	—	800	1000	—	—	—	550	750	—	—
	Мандра	250	120	—	—	300	—	—	—	30	—	—	—	—
	Хасърбейли	—	—	96	—	—	—	400	—	407	—	—	—	—
	Карабейли	610	—	—	—	600	—	—	—	—	780	—	—	—
Чаушлийска	Ахрябунаръ	—	—	200	—	—	—	250	—	154	—	—	—	—
	Башклисе	510	—	—	480	—	—	—	—	211	—	—	—	—
	Чаушли	287	—	—	—	250	—	200	—	500	285	—	—	—
	Инджесъ	—	132 ²	—	240	—	—	—	—	316	—	—	—	—
	Киречкьой	205	270	—	—	400	—	—	—	—	428	—	—	—
Карабунарска	Караклисе	696	—	—	750	—	—	—	—	645	—	—	—	—
	Карабунаръ	—	500	—	—	500	—	—	—	—	570	—	—	—
	Акбунаръ	—	280	—	—	300	—	—	—	—	412	—	—	—
	Субашкьой	—	210	130	—	—	—	400	—	307	—	—	—	—
Токмаккьойска	Хекими	—	—	59	—	—	—	200	—	205	—	—	—	—
	Токмаккьой	—	460	—	—	—	760	—	—	—	—	1129	—	—
	Чалъкьой	—	460	—	—	—	500	—	—	—	—	612	—	—
Джамбазларска	Крушево	380	—	66	360	—	—	200	—	266	—	—	—	—
	Абдулакьой	—	—	102	—	—	—	125	—	125	—	—	—	—
	Джамбазларъ	—	214	—	—	350	—	—	—	260	200	—	—	—
	Дж.-мюслимъ	73	—	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Караджаи	—	—	122	—	—	—	300	—	430	—	—	—	—
Кадъкьойска	Карлъкьой	—	215	—	—	—	400	—	—	238	—	300	—	—
	Емлединъ	—	118	—	—	—	300	—	—	—	—	434	—	—
	Аксакаль	—	—	53	—	—	—	125	—	78	—	—	—	—
	Кадъкьой	—	780	—	—	1100	—	—	—	—	771	—	—	—
	Чобанли	—	235	—	—	315	—	—	—	176	180	—	—	—
Кулаклийска	Чоб.-мюслимъ	—	—	—	—	—	—	200	—	—	—	—	—	—
	Казълджикьой	—	387	—	—	900	—	—	—	307	—	—	—	—
	Делиазкьой	—	—	67	—	—	—	150	—	28	—	—	—	—
	Кулаклий	—	295	—	—	350	—	—	—	—	731	—	—	—
	Пазарли	—	135	—	—	264	—	215	—	—	260	—	—	—
Булгаркьойска	Булгаркьой	412	—	—	—	600	—	—	—	—	547	—	—	—
	Куруджикьой	—	215	—	—	400	—	—	—	—	515	—	—	—
	Капуджикьой	—	360	—	—	400	—	—	—	—	27	—	—	—
	Таушанкору	—	—	—	—	—	—	100	—	—	—	—	—	—
Кулели-Бургаска	Кулели-Бургасъ	—	283	79	150	—	400	100	275 ³	50	—	35	—	35
	Сараево	143	45	112	—	—	—	75	75 ³	392	—	—	—	—
	(съ Латфи паша)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Сюлемишъ	—	—	—	—	—	—	100	—	—	—	—	—	—
	Урли	—	—	52	120	—	—	150	—	446	—	—	—	—
Кулели-Бургаска	Пранга	—	360	—	—	425	—	—	—	—	416	—	—	—
	Ташчварнауткьой	—	415	—	—	—	575	—	—	—	—	790	—	—
	Сафуларъ	—	—	184	—	—	—	460	—	—	—	—	—	—
	Всичко	5266	9469	5582	4500	7254	7935	6750	2275	5881	6979	7842	500	157

¹) Имало е и 640 арменци, евреи и цигани. ²) с. Инджесъ (Енджекьой) е съ население българи тагаузи. ³) Албанци съ напълно запазенъ езикъ.

Караагачка околия

(безъ западната ѝ часть между Арда и Марица, която отъ 1941 е въ България, и безъ частъта ѝ на изтокъ отъ р. Марица).

И въ Караагачката околия, както въ Димотишката, трудно се установяватъ народностнитъ отношения въ интересуващата ни епоха до 1920 г. Обаче тукъ истинскитъ гърци и изобщо „гърцитъ“ сж много по-малко. Но погърченитъ българи и тукъ сж доста много. Въ 1878 г. изцъло български сж били селата Епчели, Доуджаросъ, Татаркьой, Кулакльчифликъ, Чаушкьой, Карасакли, Буфкьой, Ениджекьой, Саръяръ, Ефремкьой, Делиелесъ, Испитли, Кадъкьой, смъсени съ гърци сж били — Караагачъ и Гол. Доганджа, смъсени съ по малко турци сж били — Демир-дешъ, Марашъ, Саръхадъръ, Комарлия, Балдъркьой, Караагачъ при Черменъ, Осканличифликъ и Омуръ-бей. Гърцитъ сж били представени само отъ селата Боснакьой, Чорекьой, Еникьой, Кабаюкъ и въ смъсенитъ съ българи или турци села Караагачъ, Гол Доганджа и Елъ-Бургасъ и то въ малкъ брой. Обаче въ Courier d'Orient погръшно е поставено за гръцко българското село Еникьой, което обаче си остана патриаршистско до 1912 г., и полупогърченото Кабаюкъ. А споренъ е гръцкия произходъ и на селата Боснакьой и Чорекьой и на гърцитъ въ с. Караагачъ до Одринъ. Специално населението на Татаркьой и Гол. Доганджа бѣха огагаузени българи.

Но българщината въ околията сжщо много пострада поради изселването на българи съ отстъпващитъ руски войски въ 1878 г. Изцъло се изселиха българскитъ села Епчели, Кулакльчифликъ, Ениджекьой, Карасакли, Садърли, а се изселиха българи отъ Караагачъ, Г. Доганджа и др. и всички българи отъ смъсенитъ села Иноглу, Омурбей, Балдъркьой и Осканличифликъ. А това подпомогна да се засили погърчването на селата на югъ отъ р. Арда по направление на Димотика. Селата въ жгъла между Марица и Арда си оставаха подъ силно българско влияние. Впрочемъ отъ околията сж се изселили българи и въ 1829 г. пакъ следъ изтеглящитъ се руски войски: българската махала въ показаното въ 1878 г. и 1900 г. като чисто турско село Юрушъ тогазъ е изчезнала. Въ таблицата и тука отдѣлямъ за 1900 и 1920 г. колона на погърченитъ българи („парапанковци“), въ която поставямъ и с. Чорекьой. Турцитъ въ околията, като имаме предвидъ, че тя е около голѣмия административенъ и воененъ турски центъръ Одринъ, не сж били много. За 1900 г. сж посочени значително увеличени по брой, поради заселването на турски бѣжанци („мохаджири“), за които се грижеха нарочни комисии („мохаджиръ комисyonu“) презъ онова време въ всѣки административенъ центъръ. Интересно е, че въ околията има едно, макаръ и малко, казълбашко село М. Доганджа, а може би такава бѣ и с. Шадаманъ. Въ околията сѣмъ поставиль, както

Общини	Селища въ общинитѣ	Брой на насел. въ 1878 г.			Брой на насел. въ 1900 г.					Брой на насел. въ 1920 г.				
		българи	гърци	мохам.	българи	пог. бълг.	гърци	турци	други	българи	пог. бълг.	гърци	турци	други
Караагачка Боснакчойска	Караагачъ	218	314	—	168	500	1460	—	—	500	567	1500	—	5 1938
	Боснакчойска	—	487	—	—	—	1465	—	—	—	—	2450	—	—
Демирдешка	Ахъркчой	—	—	347	—	—	—	1210	—	880	—	—	—	—
	Демирдешъ	134	—	55	552	—	—	460	—	615	—	—	—	—
Доуджароска	Емирли	—	—	85	—	—	—	345	—	340	—	—	—	—
	Хаджибей чиф.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Доуджаросъ	235	—	—	—	294	—	1075	—	647	500	—	—	—
	Епчели	145	—	—	—	—	—	175	—	313	—	—	—	—
Чорекчойска	Кьормутъ	—	—	118	—	—	—	260	—	221	—	—	—	—
	Татаркчой	128	—	—	288	—	—	540	—	210	—	—	—	—
	Кулакльчифл.	379	—	—	—	—	—	—	—	221	—	—	—	—
	Чорекчой	—	650	—	—	1250	—	—	—	—	1546	—	—	—
Чаушкчойска	Коюнли	—	—	56	—	—	—	360	—	162	—	—	—	—
	Магашъ	328	—	34	636	—	—	—	—	330	—	—	—	—
	Юрушъ	—	—	264	—	—	—	425	—	442	—	—	—	—
	Чаушкчой	824	—	—	1200	—	—	—	—	200	—	—	—	—
Еникчойска	Буфкчой	31	—	—	120	—	—	150	—	150	—	—	—	—
	Гол. Доганджа	615	218	—	480	—	—	—	—	180	—	—	—	—
	Мал. Доганджа	—	—	77	—	—	—	100	—	200	—	—	—	—
	Халваджи	—	—	93	—	—	—	250	—	100	—	—	—	—
	Шадаманъ	—	—	192	—	—	—	250	—	170	—	—	—	—
	Еникчой	—	213	—	420	—	—	—	—	509	—	—	—	—
	Ель-бургасъ	—	49	53	—	—	—	300	—	367	—	—	—	—
	Ивоглу	66	—	140	—	—	—	515	—	347	—	—	—	—
Саръхадърска	Кабаюкъ	—	217	—	—	200	—	—	—	167	—	—	—	—
	Карасакли	150	—	—	—	—	—	175	—	235	—	—	—	—
	Клисели	—	—	150	—	—	—	575	—	633	—	—	—	—
	Омурбей	56	—	64	—	—	—	445	—	760	—	—	—	—
	Салтъкли	—	—	45	—	—	—	180	—	—	—	—	—	—
	Хандапли	—	—	58	—	—	—	100	—	—	—	—	—	—
	Шаханджа	—	—	127	—	—	—	295	—	467	—	—	—	—
	Ениджекчой	63	—	—	—	—	—	195	—	103	—	—	—	—
Комарлийска	Саръхадъръ	450	—	115	300	—	—	150	—	317	—	—	—	—
	Саръяръ	215	—	—	390	—	—	—	—	350	—	—	—	—
	Ефремкчой	425	—	—	540	—	—	—	—	103	—	—	—	—
	Ченгерли	—	—	39	—	—	—	200	—	112	—	—	—	—
Отъ Бештепенска община	Комарлия	350	—	80	900	—	—	125	—	520	—	—	—	—
	Делиелесъ	152	—	—	270	—	—	150	—	315	—	—	—	—
	Испитли	298	—	—	870	—	—	—	—	440	—	—	—	—
	Самана	—	—	70	—	—	—	350	—	—	—	—	—	—
Отъ Бештепенска община	Садърли	728	—	—	—	—	—	425	—	120	—	—	—	—
	Семенли	—	—	82	—	—	—	240	—	—	—	—	—	—
	Балдъркчой	93	—	32	—	—	—	150	—	204	—	—	—	—
	Кадъркчой	196	—	—	450	—	—	110	—	405	—	—	—	—
Отъ Бештепенска община	Караагачъ Черм.	260	—	40	570	—	—	200	—	702	—	—	—	—
	Оскандли чифл.	27	—	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Бургудж. чифл.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Всичко		4566	2148	2431	8154	2244	2925	10480	—	13057	2813	3950	5	1938

се вижда това, и тритѣ селища, които сега сж въ Турция и не принадлежатъ на неокупираната област, която до 1941 г. м. апрѣль бѣ подвластна на Гърция (Боснакьой, Демирдешъ и гарата Караагачъ, по името на която наричаме и околията). За 1900 г. пакъ използвамъ статистическитѣ данни отъ Карайововъ, съ нѣкои належачи поправки, както се каза това и на друго мѣсто.

Караагачката околия мина въ предѣлитѣ на Бѣлгария въ 1915 г. съгласно Цариградския бѣлгаро-турски договоръ. Тогазъ, предварително, се изселиха отъ нея всички турци, а се раздвижиха и гърцитѣ. На бѣлгарското население се даде възможность за разселване: главно — върнаха се всички бѣлгари бѣжанци, които бѣха напустнали селата си въ 1913 г., следъ злополучната Междусъюзнишка война: известно е, че по силата на Цариградския договоръ отъ 16/29. IX. 1913 г. околията остана въ Турция и бѣлгарското ѝ население преди това още се спаси съ бѣгство въ Бѣлгария. Но следъ договора въ Ньойи започна ново бѣгство на бѣлгаритѣ. Въ 1920 г. околията е все още съ много бѣлгарско население, съгласно извършеното преброяване отъ ген. Шарпи, макаръ много бѣлгари да бѣха избѣгали въ промежутъка 15. X. 1919 — 30. III. 1920 г., т. е. преди преброяването. А гърцитѣ, напротивъ, и тука както въ цѣла Западна Тракия при ген. Шарпи, бѣха се запретнали да заселватъ гърци, съмнителни бѣжанци, за да дадатъ грѣцки етнически обликъ на околията. Французкиятъ воененъ комендантъ на Караагачката околия при управлението на ген. Шарпи, констатиралъ това при анкета. „При явното разположение и нескрито желание... да се покровителствува всичко грѣцко и при положението на Гърция като съюзникъ (на Съглашението), никой не очакваше да се взематъ мѣрки за ограничание на това неестествено преселване на гърци“ (Ив. Алтъновъ, пос. книга, стр. 35). Въ всѣки случай на 30 мартъ 1920 г. въ интересуващата ни частъ отъ околията бѣлгаритѣ сж били 13057 д., гърцитѣ 3950 д., а погърченитѣ бѣлгари 2813 д. Въ таблицата това е представено по села. Въ посочения общъ брой на бѣлгаритѣ и гърцитѣ въ околията, съгласно преброяването на ген. Шарпи, има престараване гърцитѣ да бждатъ повече. За това посочени сж като „гърци“ жителитѣ на нѣкои села, които до 1912 г. бѣха подъ ведомството на патриаршията, макаръ да си говорѣха хубавъ бѣлгарски езикъ (Марашъ, Комарлия, Саръхадъръ).

Разбира се, сега, поради грѣцкото господство отъ 1920 г. до 1941, положението е коренно промѣнено въ вреда на насъ. Наистина, голѣмата частъ отъ бѣлгарското население, следъ изтеглянето на френскитѣ власти въ 1920 г., се изсели, но все известна частъ си остана и трѣбваше да се приспособи къмъ новото положение като се обяви за грѣцко, за да не бжде насила прогонено съгласно договоритѣ и склученитѣ

конвенции между България и Гърция. Сигурно до голѣма степенъ това население ще да е погърчено по езикъ. Въ околията бѣха заселени българи отъ Изт. Тракия, грѣцки бѣжанци изъ България. А се прехвърлиха на дѣсно отъ р. Марица въ околията и по-голѣмата частъ отъ българитѣ гагаузи, които живѣха, нѣкои дори до нахлуването на турцитѣ въ Източна Тракия следъ грѣцката катастрофа въ Мала-Азия, по роднитѣ си села. Смѣсицата на „грѣцкото население“ сега въ Карагачка околия е така голѣма и обѣркана, както изобщо въ цѣла Западна Тракия. Споредъ грѣцката статистика отъ 15-16 май 1928 г. населението въ тази частъ на околията е било 29808 д., сѣщо безъ да се посочва разпредѣлението му по народности. То е значително повече, отколкото при посоченитѣ по-прежни преброявания.

* * *

Съгласно гореприведенитѣ статистически сведения, неопираната западнотракийска област, която съставлява една трета по пространство отъ цѣлата област Западна Тракия, въ 1878 г. е имала население всичко 52349 д., въ 1900 г. 82243 д., въ 1920 г. 69817 д. и въ 1928 г. 96507 д., и съответно гжстота на кв. клм. 18'05, 28'4, 24'1 и 33'3 д. Покрай останалитѣ неизбѣгали българи и погърчени българи, въ нея следъ 1922 г. се заселиха доста патриаршисти българи изъ Изт. Тракия, както и огагаузени българи. Историческата ѣ сждба, както въ по-далечното минало, така и при войнитѣ презъ настоящето столѣтие и до сега, не е била благоприягна за насъ и за българската народностъ. Сега тя е военно окупирана отъ германски войски, като е запазена напълно грѣцката администрация, а сждилищата издаватъ присжди въ името на грѣцкия кралъ, или въ последно време — въ името на грѣцката република. Въ областта има единъ българинъ кметъ и трима кметски замѣстници, поставени отъ германцитѣ въ началото на тѣхната окупация. Официално областта минава като „Маришка префектура“ (Νομαρχία Έβρου или Præfectur Ebro), но гърцитѣ обичатъ да я наричатъ „Малка Елада“. Отъ Гърция ѣ идватъ чиновници и жандармерия. Нѣкои следъ това прехвърлятъ границата за Турция и оттамъ отиватъ къмъ Сирия или Египетъ при грѣцкитѣ емигранти. Областта се самозадоволява, липсва ѣ соль, колониалъ и текстилни материали, което се набавя чрезъ контрабанда отъ България и Турция. Съ Гърция се сношава по р. Марица или чрезъ камиони по сухо. Макаръ нѣкъжде населението да поиска, не можаха да се откриятъ поне български училища. Последнитѣ щѣха да освежатъ народностното чувство на мѣстнитѣ българи.

L'ASPECT ETHNIQUE DE LA RÉGION NON OCCUPEE DE LA THRACE OCCIDENTALE

par

A. Sp. Rasboŭnikoff

(Résumé)

A l'ouest de la Maritza inférieure se trouve une petite région de 2900 klm. car. qui, à la suite de la victoire allemande dans les Balkans, avril 1941, n'a pas été livrée aux autorités bulgares, elle est aujourd'hui encore sous l'occupation des armées allemandes. Cette région fait partie de la Thrace Occidentale. On sait qu'en vertu du traité de Neuilly celle-ci fut détachée en 1919 de la Bulgarie, sous un gouvernement militaire français, elle fut appelée la „Thrace interalliée“, en fin elle fut cédée à la Grèce.

Cette région non récupérée jusqu'à présent est étroitement liée du point de vue géographique et économique avec les terres bulgares voisines de l'ouest. Sa destinée fut pleine de troubles. Au Moyen-âge, à partir du VIIe siècle sa population est bulgare, à l'exception des villes fortes où les empereurs de Byzance installent des colonisateurs byzantins. Les chroniqueurs byzantins nous rapportent, avec une abondante toponymie bulgare, des renseignements certains sur le caractère bulgare de la population. L'invasion turque fut désastreuse. A cet égard le témoignage de Bertrandon de la Broquière, de 1433, est capital. Toutefois la population bulgare s'étant retirée dans les montagnes les plus proches, va repeupler la région dévastée au cours des XVe, XVIe, XVIIe et XVIIIe siècles.

Au XVIe siècle de nouveaux éléments ethniques s'infiltrèrent dans la région: d'abord des Grecs de l'Asie-Mineure, ensuite des Albanais hellénisés. Les nouveaux venus empêchent les Bulgares de descendre des montagnes et de s'installer librement jusqu'à la Maritza. Du reste le pouvoir turc a amené ici les Grecs pour affaiblir la population bulgare en laquelle il n'a pas eu confiance. Cela eut lieu avant la conversion forcée à l'Islam des Bulgares de cette région et de celle des Rhodopes au XVIIe siècle. Protégés par quelques évêques grecs et à l'abri des privilèges accordés à la Patriarchie de Constantinople, les Grecs jouissent de certaines libertés auprès du pouvoir turc dont les Bulgares sont privées. Ainsi commence l'influence de l'hellénisme parmi les Bulgares. Les centres d'hellénisation sont les sièges épiscopaux d'Adrianople, Dimotika, Soflou et Orta-keuil (Ivaïlovgrad). L'hellénisation de la région est facilitée par la désertion

de beaucoup de Bulgares, surtout après la retraite des armées russes de 1878. Les Bulgares hellénisés portaient, jusqu' en 1912 et même en 1920, le surnom de „Parapanko“ (plur. „Parapankovtzi“), ce qui veut dire „Grecs de basse extraction“.

En outre il faut compter avec les Turcs, des Osmanlis, puis des Kasilbaches, qui ont commencé la colonisation de la région à partir du XVes. La conversion fut un coup dur pour les Bulgares de cette contrée. Certains villages convertis ont perdu avec le temps jusqu'à la langue bulgare. La toponymie de quelques localités de population turque étonne : Ahrian-bounar, Karaklissé, Klisséli. Pourtant le nom d'„Ahriani“ désigne les Bulgares convertis à l'islamisme. Cependant les Bulgares étaient opprimés, leur extension empêchée. Voilà pourquoi au XVIIIe s. commence l'émigration de ces Bulgares en Asie-Mineure. Le nombre des Turcs dans la région s'accroît sans discontinuer, surtout avec l'apport considérable de réfugiés de la Bulgarie en 1879, les Mohadjirs. En 1913 et 1915 les Turcs quittent le pays.

Dans cette région non-occupée encore par les autorités bulgares, la toponymie est en général turque, mais on trouve également quantité de noms bulgares. Ces derniers ont été adoptés par les éditions officielles grecques. Dans la carte militaire grecque à échelle de 1:100,000 (nous nous servons de l'édition allemande) nous trouvons les noms de : Gulak, Isgoren, Hassanitza, Bukata, Kamenös-berg, Selta-stena, Ragowitsa, Tsuka etc.

Les données sur le nombre des habitants par nationalités pour les années 1878, 1900 et 1920 sont relativement plus précises. Les chiffres ci-dessous se rapportent à des unités de la division administrative bulgare, celle qu'avait le pays jusqu'en 1920. La région non-occupée comprend : 1) Féré et ses environs, qui font partie du district de Dédéagatch actuellement en territoire bulgare ; 2) le district de Soflou, sans la partie occidentale qui entre également dans notre territoire ; 3) le district de Dimotika ; 4) le district de Karaagatsch, sans sa partie occidentale, celle qui se trouve dans notre territoire. Les renseignements statistiques concernent donc les régions qui viennent d'être mentionnés. Dans Féré et ses environs, en 1878, il y avait 5265 Bulgares, 185 Grecs, 1602 mahométans (Turcs) ; en 1900, respectivement 6432, 150, 3480 ; en 1920, il n'y avait que 8238 Bulgares, les autres nationalités font défaut. — Dans le district de Soflou, en 1878, il y avait Bulgares 7487, Grecs 4968, Turcs 2740 ; en 1900, respectivement 7954, 7300, 4510 ; en 1920, Bulgares 11313, Grecs 5529, il n'y a plus de Turcs. — Dans le district de Dimotika, en 1878, il y avait Bulgares 5266, Grecs (avec les Bulgares hellénisés) 9469, Turcs 5582 ; en 1900, Bulgares 4500, Bulgares hellénisés 7254, Grecs 7935, Turcs 6750 ; en 1920, Bulgares 5881, Bulgares hellénisés 6979, Grecs 7842, Turcs 500. — Dans le district de Karaagatch, en 1878, il y avait,

Bulgares 4566, Grecs 2148, Turcs 2431; en 1900, Bulgares 8154, Bulgares hellénisés 2244, Grecs 2925, Turcs 10480; en 1920, Bulgares 13057, Bulgares hellénisés 2813, Grecs 3950, Turcs 5.

En somme toute la population de la région a été: en 1878 de 52349, en 1900 de 82243, en 1920 de 69817. La statistique officielle grecque de 1928 établit le nombre de 96507. L'augmentation attestée en 1928 est due aux réfugiés venus de la Thrace Orientale et de l'Asie-Mineure.
